
ARAP EDEBİYATINDA HİKÂYE VE KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ KISSALARIN MÜDAFAASI

Dr. Ali Muhammed NASR

Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi

Arap Dili Enstitüsü

Öğretim Üyesi

Çev: Doç. Dr. Abdülkerim SEBER

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

İslami İlimler Fakültesi

Temel İslam Bilimleri

Öğretim Üyesi

aseber@agri.edu.tr

Atf Gösterme: NASR, Ali Muhammed; (2018), Arap Edebiyatında Hikâye Ve Kur'ân-ı Kerim'deki Kıssaların Müdafası (Çev: SEBER, Abdülkerim), *Ağrı İslâmi İlimler Dergisi (AGİİD)*, 2018 (2), 120-164.

Geliş Tarihi:

20 Haziran 2018

Kabul Tarihi:

25 Haziran 2018

© 2018 AGİİD

Tüm Hakları Saklıdır.

GİRİŞ

Kur'ân-ı Kerim'deki kıssalar, doğru bir İslami anlayışa dayanan eğitim ve terbiye metotlarından biridir. Bu kıssalar, bünyesinde nasihat, ibret, müjde, korkutma, mükâfat, ceza, emir ve nehiy gibi pek çok şeyi teferruatıyla kapsamaktadır. Bunlar, insanları hakka çağıran hakikat yolcularının nail olacakları dereceleri, bu uğurda yürüttükleri mücadeleleri ve aralarındaki yardımlaşmaları anlatmakta, batılın ihyası ve payidar olması için gösterilen çabaları da açıklamaktadır. Noksan sıfatlardan münezzeh kemal sıfatlarıyla muttasıf olan Allah zalimlerin zulümlerinden vaz geçmeleri, dalâlette olanların yanlış yollarından dönmeleri için, geçmişlerin kıssalarını hikâye etmiş, peygamberlerin düşmanlarıyla olan cihatlarının kullar için rahmet, halk için de merhamet olduğunu açıklamıştır. Hukuk ve prensip sahibi kimselerin kendilerine

tutunmaları için de bir ölçü olan bu kıssalar, ayrıca insanlara yegâne model olan yüce şahsiyetlerin işlerinin hem başında hem de sonunda her zaman Allah'ın sonsuz yardımına ermeleri ve kıssalarda anlatılan ulvi gayelere sarılmaları içindir. Uzunluklarıyla ve kısalıklarıyla bütün Kur'ân kıssalarının hedefi, yanlış yoldakilerin hidayetini sağlamak, yolunu kaybedenleri irşat etmek, hak yoldan sapanlara doğru yolu göstermek yanında, insanların gereksiz tartışmalardan sakınmalarını temin etmektir. Yine Kur'ân kıssaları, insanların Nebîlerden, Rasûllerden ve diğer hak ehlerinden aldıkları haberlere, onların getirdikleri prensiplere göre hareket etmelerini temin etmek içindir. Dolayısıyla da, insanların ilahi davete icabet etmelerini ve Allah'ın hidayetinin nurundan istifade etmelerini sağlamak içindir. Zira bu kıssalar, Hakîm, Hamîd olan Allah Teâlâ tarafından indirilen, “Önüнден ve arkasından batılın gelmediği”¹ Kur'ân-ı Kerîm'in kıssalarıdır ki kendisinde asla şüphe bulunmayan gerçek hidayet nurudur. Dolayısıyla Kur'ân kıssaları, kendisini, çağdaş hikâyecilerin ürettikleri, sanat ve edebiyat yönüyle anonim hikâyelerden ayıran bir takım özelliklere sahiptir. Diğer taraftan Kur'ân kıssaları, sadece kendilerinde bulunan bir takım özelliklere de sahiptir ki bunlar diğer hikâyelerde bulunmamaktadır. Büyüklük ve doğruluk gibi başka hususiyetleriyle de bu kıssalar diğer hikâyelerden ayrılmaktadır. Kur'ân kıssalarında bulunan beşer için bir hidayet rehberi olma vasfı, kendisini diğerlerinden ayırmaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'deki bu kıssaların tamamı, ilahi kelam (Kur'ân)'ın ve onun mütekellimi (Allah Teâlâ)'nin yüceliğinin kendisinde bütün yönleriyle tecelli ettiği kutsi bir kelimedir. Yine Kur'ân kıssalarındaki hakikatler, Allah'ı, peygamberlerini ve O'nun veli kullarının davalarını kuvvetlendirmektedir. Kur'ân kıssalarında onların düşmanlarının rezil rüsva olduğunu göstererek kendilerinden bir şekilde intikam alındığı anlatılmaktadır. Geçmiş milletlerin peygamberlerinin ancak Allah Teâlâ'dan getirebilecekleri haberleri ihtiva etmesi cihetiyle bu kıssalar, insanların duyguları üzerinde belirgin bir tesir bırakmakta, onların kalbini, gönlünü tam manasıyla kuşatmaktadır. Kıssalardan elde edilen ibretler ve hidayetler, Rasûlüllah (sav)'in doğruluğuna delalet etmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: “İşte bunlar bir takım gaybi haberlerden bazılarıdır ki, biz bunları sana vahiyle bildiriyoruz. Bundan önce bunları ne sen bilirdin, ne de kavmin. O halde sabret, akıbet muhakkak muttakilerindir.”² Diğer bir âyet-i kerimede şöyle buyurmaktadır: “İşte bu, sana vahyettiğimiz gaybi haberlerindedir. (Yoksa) ‘Meryem'i kim himayesine alıp koruyacak?’ diye kalemlerini (kura için) atarlarken sen yanlarında değildin. (Onlar bu hususta) tartışırken de yanlarında bulunmadın.”³ Bir başka âyette de “Gerçekten de onların kıssalarında üstün akıllılar için bir ibret vardır. Bu Kur'ân uydurulmuş herhangi bir söz değildir. Lâkin kendisinden önce gelen kitapların tasdiki her şeyin ayrıntılarıyla açıklayıcısı ve iman edecek bir kavim için hidayet ve rahmettir”⁴ buyrulmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'de kıssaların gelmesi, Arapların kıssaları daha öce de bildiklerine, onları benimsediklerine, onlara itibar ettiklerine hatta bunlara

¹ Fussilet, 41/42.

² Hûd, 11/49.

³ Âl-i İmran, 3/ 44.

⁴ Yusuf, 12/111.

meylettiklerine delil kabul edilebilir. Kur'ân kıssaları, taşıdıkları özellikleri, ayırıcı vasıfları, getirdikleri kıymetli prensipleriyle beraber ele alınmalarını gerektirmektedir. Kıssa kelimesi veya bir kıssa Kur'ân-ı Kerîm'de muhtelif yerlerde tekrarlanmaktadır. Bu durum, kıssa kelimesinin lügavî, istilâhî manası yanında, son zamanlarda kazandığı manalarıyla birlikte açıklanmasını icap ettirmektedir. Ayrıca bu durum, aynı zamanda eski Arap hikâyeciliğinin nasıl geliştiğini ve eskisiyle yenisinin birbirinden nasıl ayrıldığını, aralarındaki farklarıyla beraber karşılaştırılarak ele alınmasını da gündeme getirmektedir.

Bu sebeplerden dolayı Allah'ın yardımı ve desteği ile bu çalışmada Kur'ân kıssaları konusu aşağıdaki metoda göre ele alınacaktır:

1. Sözlük ve muasır terim manasıyla *kıssa* kelimesi.
2. Eski Arap Kıssası gelişerek bugün bu hale nasıl geldiği.
3. Eski Arap kıssasının ayırıcı vasıfları.
4. Modern Arap kıssasının Avrupa hikâyeciliğinden geldiği iddiası.
5. Kur'ân kıssalarının eski Arap kıssaları (esâtîr) ile irtibatlandırılmasının manası.
6. Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssaları oluşturan ve onlara kıymet bahşeden unsurlar.
7. Kur'ân-ı Kerîm'deki kıssaların hedefleri.

Bu konuları tek tek ele alacağız. Allah Teâlâ bütün bunların ele alınmasında, Kur'ân kıssalarının üstünlüğünün ortaya konulmasında bize en büyük yardımcıdır.

BİRİNCİ BAHİS

“KISSA” KELİMESİNİN SÖZLÜKLERDEKİ ANLAMI VE MUÂSİR KAMUSLARDAKİ TERİM MANASI”

Muhtarû's-Sihâh sahibi (قصص / ق ص ص) maddesinde şöyle demiştir: Eserini, araştırmasını anlattı, manasına gelen (قص) kelimesi (رد) babından olup, mastarı (قصصا)'dır. Allah Teâlâ'nın (فان ردا على آثارهما قصصا) / *Bunun üzerine izleri üzerine dönüp gerisin geri gittiler*)⁵ âyetinde olduğu gibi. (اقتص الحديث / رواه على وجهه) / Hadisi yüzüne karşı anlattı) demektir. Keza (قص عليه الخبر قصصا) / Haberi ona tam manasıyla anlattı) demektir. Bir sûrenin ismi olarak da gelen *Sâd* harfinin fethasıyla (القصص) kelimesi de böyledir. Kelimenin, *Qâf*'in nin fethası ile masdar olarak kullanımı daha çoktur. *Qâf* harfinin kesresi ile (القصص) ise (القصة) kelimesinin cemi halidir.

el-Misbâhu'l-Münîr sahibi kelimenin (قصصت الخبر قصا) / Haberi harfiyyen anlattım) cümlesindeki kullanımının (قتل) kalıbından olup “Yüzüne karşı söyledim” demek olduğunu bildirmiştir. *Sâd* harflerinin fethasıyla kelime (القصص) isim olup (قصصت الخبر تتبعته) / Haberi anlattım ve araştırdım) cümlesinde gibi. (القصة) ve (القصص) kelimelerinin sözlükteki manası budur. (القصص) maddesi ve bundan türeyen kelimeler, araştırmak, bir şeyi takip etmek, bir haberi nakletmek, anlatmak ve rivayet etmek gibi manalara gelmektedir. Yani geçmişteki bir durumu dikkatli bir şekilde nakletmek ve

⁵ Kehf, 18/64.

gerçeği anlatmak demektir. Bir görevi yerine getirirken ve rivayet ederken doğruyu aramaktır.

2. Kıssa (القصة) kelimesinin terim manası: Kıssa kelimesi terim manası itibariyle meşhur hikâyelerin metinlerinde farklılık göstermiştir. Ancak kelimenin İstilahî manasını anlatan bu ibareler özü itibariyle farklılık arz etmez. Bütün bu tariflerin özünde kıssa, “Gerçek veya suni hadiseleri cezbedici bir üslupta ortaya koymak” demektir. Bundan maksat ahlaki yahut sosyal ıslahın örneğini açıklamaktır. Bundan maksat, ahlaki yahut sosyal ıslahın örneğini açıklamaktır. Yani buna göre kıssa ahlaki ve sosyal bir takım örneklerin hikâye edilmesidir. Şûbâşî de şöyle demiştir: “Kıssa ya gerçekten meydana gelmiş hakiki bir rivayettir ya da kendisiyle seçkin bir takım temayüllerin, ahlaki güzelliklerin, garip hadiselerin tesir meydana getirmesi için tasvirinin hedeflendiği anlatımdır.” Ancak bunlar bazen eski hikâye türünden olabileceği gibi, bazen de şiir yahut nesir türünden şeyler de olabilir.

Day Fulber’in ansiklopedisinde şu tarifin yapıldığını görüyoruz: “İster gelişen hadiselerden olsun, ister alışkanlıkların veya ahlaki değerlerin temsili anlatımı olsun, isterse garip olaylardan meydana gelmiş olsun, kıssa; hayret uyandırmayı hedefleyen ve nesir olarak uydurulan hikâyelerdir.” Bazen kıssa köy hayatını, kahramanlıkları, eleştirel felsefî tarihi hadiseleri olabildiği gibi, bazen de muhtelif maceraları, hayret verici hikâyeleri tasvir ederek hayali şeylerin tahrik edilmesidir.⁶

Patrick Hanks ise kıssayı, “Şiir olsun nesir olsun kendisiyle dinleyicinin veya okuyucunun dikkatinin çekilmesinin kastedildiği hayali yahut gerçek hadiselerdir” diye tarif etmiştir.⁷

İngilizce Oxford Kâmusunda kıssa şu şekilde tarif edilmiştir: “Ekseriyle, dinleyeni ve okuyanı teselli maksadıyla, gerçek yahut hayali hadiselerin anlatılmasıdır.” Yani kıssa, “Gerçek yahut hayali eksende cereyan eden hadiseler zincirinin mahsulüdür.”⁸

Yine anladım ki, bu hikâyelerin konusu, belirli bir çevrede muayyen şahıslarla kaim insanlara şevk verici bir takım hadiseler ve işlerdir.⁹ Burada şunu da hatırlatmadan geçemeyeceğiz. Kıssa olarak tanınan eski hikâyelerde öyle şartlar var ki, bunları modern hikâyede aramamız mümkün değildir. Kadim hikâyeler zamanın derinliklerine kadar uzanan eski bir tarihe sahiptirler. Çünkü hiçbir asırda hiçbir toplum kıssadan uzak kalmamıştır.

Laros, kamusunda *kıssa*’nın eski hikâyelerin ve haberlerin ismi olduğu söylenmiştir. Laros’a göre eski kıssa nesir olsun nazım olsun sanatkârın kalıbında dökülmüş gerçek yahut uydurma hikâyelerdir. Bugün ise kıssa, okuyucunun dikkatini çekmek için zihinde tasavvur edilen bir şeyin, bazen nesirle bazen şiirle şekillendirilmiş, hayali ve suni edebiyat türüdür.¹⁰

⁶ *el-Kıssatü'l-Arabiyyetü'l-Kadîme*.

⁷ Patrick Hanks, *el-Kâmisu'l-Âlemî el-Mevsûî*, 1545.

⁸ Kâmus-i Oxford, s. 1041.

⁹ Kamil Derviş, *en-Nusussu'l-Edebiyye*, 19.

¹⁰ Şûbâşî, *el-Kıssatü'l-Arabiyye*, (Kıssa) maddesi.

Bu durumda çağdaş edebiyat ıstılahındaki kıssadan maksadın, kıssanın manasının değil, insanların galeyana getirilmek maksadıyla bizzat kalıbının kastedildiğinin ve gerçek hikâyeler olmadığının anlaşılması gerekir. Üstelik çağdaş edebiyatta kıssa denilince, insanların galeyana getirilmesi, arzulara gark edilmesi ve kıssadaki maceraların cazip hale getirilmesi için kendisine daha fazla şeylerin ilave edilerek geliştirilmiş olması gerekir ki, çağdaş edebiyattaki kıssadan anlaşılması gereken budur.

Çağdaş hikâyede, gerçeklerin dile getirilmesi değil, sosyal nizamın sağlanması ve cemiyetin ıslah edilmesi hedeflendiği için bazen hayali şeylere başvurulur. Dolayısıyla bunda hedef gerçeklerin hikâyesi değil, insanların duygularının cezbedilerek hikâyedeki anlatılanlara uyulması beklenir. Bundan dolayı da çağdaş edebiyattaki hikâyenin mana ile değil, edebi kalıpla uyum arz etmesi esastır.

Şu durumda okuyucunun, suni hikâyeye ile gerçeklere uygun, yaşanmış hadiselerden meydana gelen kıssalar arasındaki farkı kavraması ve ona göre de dikkatli olması gerekir. Kur'ân kıssalarındaki ilmi edebi güzellik onun bir kurgu mahsulü olmasından değil, kendisinde anlatılanların bizzat yaşanmış gerçekler olmasından kaynaklanmaktadır. Okuyucu, Kur'ân-ı Kerim'in ancak gerçekleri ve apaçık hakikatleri anlattığını, hayali şeylerle uğraşmadığını bilmelidir. Kur'ân'ın kalplere ve gönüllere tesiri, onun kendisinde şüphe bulunmayan kimliğindedir. Şüphe yok ki ondaki güzellik, ilahi kelamın ve onun sahibi olan Rabbimizin Cemal sıfatının tecellisidir. Müminlerin kalplerine ve gönüllerine olan tesiri de bundan dolaydır. Allah Teâlâ bu durumu şöyle ifade buyurmuştur: *“Allah sözün en güzelini, birbiriyle uyumlu ve bıkılmadan tekrar tekrar okunan bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların, bu kitab'ın etkisinden tüyleri ürperir, derken hem bedenleri ve hem de gönülleri Allah'ın zikrine ısınıp yumuşar. İşte bu Kitap, Allah'ın, dilediğini kendisiyle doğru yola ilettiği hidayet rehberidir. Allah kimi de saptırırsa artık ona yol gösteren olmaz.”*¹¹ Kur'ân âyetlerinin kâfirlere tesirine gelince, tesir eder korkusuyla dinlenilmemesine dair yaptıkları tavsiyeyi Rabbimiz bir muhkem âyetinde şöyle hikâyeye etmektedir: *“İnkâr edenler! Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın. Umulur ki bastırırsınız dediler”*¹²

Kur'ân kıssalarıyla edebiyatçıların hikâyeleri arasındaki açık farka dikkat çektikten sonra konumuza dönebiliriz. Ne zaman ki insanlar “kıssa”nın ıstılahî tarifi konusunda ihtilaf ederlerse kıssanın kendisiyle kimliğini kazandığı yukarıda da açıkladığımız unsurlarına ve değerlerine bakılması gerekir. Bu unsurlar ve hikâyedeki değerler sırasıyla şöyledir:

- a) İnsanı uyanışa götüren ve hikâyede anlatılanlara cezbeden bir üslup.
- b) Hikâyede edebiyatçıyı hadiselerin ve şahısların ötesine götürmeye hedefleyen bir gaye. Şüphesiz ki böyle bir kıssadaki hedefin yüksek ve şerefli olması gerekir.

---

¹¹ Zümer, 39/23.

¹² Fussilet, 41/26.

- c) Okuyucuyu hikâyede anlatılan olayların peşinde sürükleyen farklı hadiseler arasında sıkı bir irtibat ve bağın bulunması. Öyle ki bu bağ onu takip eden okuyucuda hikâyenin nasıl çözüleceğine ve sonucun ne olacağına dair bir arzuya sebep olur.
- d) Hikâyede rol alan şahıslarla her birisinin temsil ettiği konum ve aldığı rol arasında da bir uygunluğun bulunması.
- e) Hikâye edebiyatçısının kendisini içine yerleştirdiği zaman ve mekân unsuru. Yani hikâyecinin okuyucuyu kendisine çekecek tabi bir çevre için cereyan eden hadiselerle göre mevzilendirerek, okuyucunun duygularına ve vicdanına hâkim olmayı hedeflemiş olması.

Kıssa kelimesinin, yukarıda geçen sözlük ve ıstılah manaları arasında bir geçiş ve benzerliğin bulunmasından da bu iki mana arasındaki bağın, irtibatın açık olduğunu görüyoruz. Sözlük manasıyla ıstılah manası arasında bir geçiş bulunan, kıssa kelimesi, tabi olmak, araştırmak, bir şeyin peşine düşmek, hikâye anlatmak, haber rivayet etmek, birisini aramak gibi manalar etrafında dolaşır. Ancak ıstılâhî mana hususi bir mahiyete tabi olup, üslup, hedef, gaye yönüyle bir takım unsur ve değerleri kapsar. Çünkü ıstılâhî mana kelimenin sözlük manasından daha hususidir. Lüğavî mana dilcilerin vaz' ettiği mana olup ıstılâhî manadan önce gelir. Zira kelimelerin sözlük manaları, muhtelif disiplinler tarafından konulan ve birbirinden farklılık arz eden ıstılâhî manalardan öncedir. Bundan dolayı muhtelif ilim ve sanat dalları erbabı arasında "ıstılâhî manada münakaşa olmaz" sözü meşhur olmuştur.

Kıssa kelimesinin sözlük ve ıstılah manaları arasındaki irtibattan dolayı temelde ve esasta aralarında ciddi bir anlam farkı yoktur. Çünkü *kıssa* kelimesinin sözlük ve ıstılâh manaları asıl manada ortaktırlar. Tabiatıyla aralarındaki nüans farkı gelişen ilim ve sanat dallarında ortaya çıkar. Mahmud Teymur, *Dirâsât fi'l-Kıssa* adlı kitabında *kıssa* kelimesi hakkında şunları söylemektedir: "Arap dilinde *kıssa*, bir hadiseyi anlatmak, rivayet etmek, bir şeyi aramak, peşine düşmek ve nakletmek demektir. Edebi hikâyelerin özelliklerine ve unsurlarına uygun düşmesi bakımından bu çok doğru bir açıklamadır."¹³

Ancak bu konuda müellifler tarafından yapılan hatanın, kelimenin Arap dilindeki manasının tam olarak tespit edilmeden, İngilizceye çevrilerek, anlamlandırması olduğunu anladım. Yani yazarlar, *kıssa* kelimesinin Arapçada ifade ettiği manayı tespit etmeden işe başlamış olmalarıdır. Bu durumda Arapça'daki kıssanın değil, İngiliz dilindeki hikâyenin tarifi yapılmış olmaktadır. Tabi ki böyle bir hükmün Kur'ân kıssaları için verilmiş olmasının yanlışlığı da ortadadır.

İKİNCİ BAHİS

"ESKİ ARAP KISSASI VE GELİŞİMİ"

İnsanoğlunun hikâyesinin unsurları, ilk defa var olduğu ve yeryüzüyle bulunduğu, hatta Hz. Âdem (as)'in yeryüzüne indiği ünden itibaren başlamıştır. Yani

¹³ Mahmud Teymur, *Dirâsât fi'l-Kıssa*, 96.

melekler aziz ve şerif oldukları için ruhlarının önünde secde eder etmez başlamıştır. Meleklerin tamamı kendisine secde etmişler; ancak İblis hasedinden dolayı ona secde etmekten kaçınmıştır. Sonra Allah Teâlâ Hz. Âdem (as)a' bütün eşyanın ismini öğreterek kendisine üstünlük bahşetmiş, sadece bir ağaç hariç bütün cennet meyvelerini ona helal kılmıştır. Hz. Âdem (as)'in ruhlar âlemindeki hikâyesi Kur'ân-ı Kerim'in muhtelif yerlerinde anlatılmaktadır. Dolayısıyla onun hakkında verilen bilgi, Allah Teâlâ'nın ezeli ilmi ve hikmeti sayesinde. Zira yeryüzünü imar etmesi ve orada Allah'ın halifesi olması için arza indirilen ilk insan olduğu, Kur'ân âyetleriyle sabittir. Sonra Kâbil kendi ikiziyle evlenmek isteyerek kardeşi Hâbil ile rekabete girmiş, Hâbil ise kendi ikiziyle değil, kardeşi Kâbil'in ikiziyle evlenmek suretiyle Hz. Âdem (as)'in şeriatına rıza göstermiştir. Kâbil hem Allah'ın hem de babasının emrine razı olmayarak isyan etmiştir. Hz. Âdem (as)'in hikâyesi insanlığın ilk kıssasıdır. Bundan dolayı bu kıssanın unsurları, insanlığın tarihi kadar eskidir. Bütün hadiselerin müsebbibi olan insanoğlu nasıl olur da bu hadiselere müdahil olmaz da bazılarının iddia ettiği gibi bu kıssalar hayali olur?! Hâlbuki insanın yaşadığı bütün problemler ve sıkıntılar aynı zamanda kardeşleri olan diğer insanlar arasındaki çekişmelerin sonucudur. Kendisiyle tabiat arasında -yeryüzüyle, gökyüzüyle sahilleriyle, dağlarıyla, denizleriyle, konuşanı ve susanı- tabiat vardır. Kendisiyle -gözlerinin gördükleri veya göremedikleri arasında- sadece korkunun tahrik ettiği bakışlar, zarar ve elemelerin isabet ettiği gözler vardır. Dolayısıyla Kur'ân'da insanlar hakkında anlatılan bütün hadiselere insanoğlu bizzat şahit olmuştur.

Firavun, Yunan, Bâbil ve Âsûr kalıntılarında bulunan *üstûreler*¹⁴ tabi çevrenin oluşturduğu nakışlar ve resimlerdir. Kıssalar da, bu gizli hallerin kelimelerle ortaya çıkmış şeklidir. Kıssalar insanoğlu var olalı ve hayata yapışalı vardır. İnsanlar kıssaların kendisiyle bir rahatlama hissedeli, tesiriyle, sihriyle tatmin olalı ve onun gayesine boyun eğeli insanlar için bir teselli aracı olmuştur. Bundan naşı Kur'ân-ı Kerim insanoğlunun ibret almasına ve peygamberlere itaat etmesine yarayacak ibretli kıssalar irat etmiştir. Çünkü kıssalar, insanoğlunu yaratılış gayesine razı eden ve onları matlubuna emin bir şekilde götüren eski sadık dostlardır. Diğer insanlar ve milletlerde olduğu gibi geçmiş Arap kıssalarının tamamını ezberliyoruz. Çünkü macerası ve sıkıntısız yaşmaları mümkün değildir. Onların tabiatın kasvetinden ayrı kalmaları mümkün değildir.

İkinci olarak onların hayatlarının kıssalardan ayrı düşünülmesi veya hayatlarından çıkarılması mümkün değildir. Şayet hayatın tezahür ettiği yerler kıssaların yuvalandığı yerler ise Arapların kıssalardan nasibi diğer milletlerinkinden daha çoktur. Çünkü buralarda hayatın en zor halleri ve en ekşi yüzleri mevcuttur. Bundan dolayı Arapların cahiliye dönemindeki hayatlarında, hayatın acımasız ve katı yönlerini ortaya çıkaran uzun kıssalar yer alır. Arapların sert tabiatları birbirlerine karşı kışkırtılmaya, düşmanlığa müsaittir. Bu durum, bazen şiddetli ve daimi harplerin çıkmasına dolayısıyla da zaman içinde aralarında bir takım kopuklukların meydana gelmesine sebep olmuştur. Kıssanın unsurları, tarihin tanzim ve tasvir ettiği harpler,

¹⁴ *Üstûre*, Eskilerin yazdığı hayret verici sözlerdir. Arapların "Felan adam bize üstûrelerinden anlattı" sözlerinde olduğu gibi. Ebu'l-Kasim Mahmud b. Ömer ez-Zemahşeri, "Esasü'l-Belğa" Daru'n-Nefais, s. Beyrut, 2009, s. 274.

kahramanlıklarla dolu şiirlerde de ortaya çıkar. Araplar bu katı hayata razı olmuş musibetlerle, acılarla dolu yorucu şeylere meyletmişler ve bunlar üzerine yoğunlaşmışlardır. Bunlarla da kendisinden kaçış olmayan elim hadiseleri unutmak istemişlerdir.

Şair şöyle demiştir:

*“Bazı zehirler vardır ki diğerleri için panzehirdir,
Çaresiz bazı hastalıklara da diğerleri şifa verir.”*

Arap hayatının hakiki çehresini, çöl hayatının katılığı ve çile ile geçen yılların uzunluğunu anladığımız zaman cahiliye Araplarının kıssalara olan eğiliminin diğer milletlerden daha çok olmasının sebebinin de anlarız. Çünkü bedevi çöl hayatı, Arapların kabilelere bölünmesi gerektirmiştir. Zira bir kabilenin kendisinden daha aşağıda ve daha uzakta meydana gelen hadiselerin bilmesi çöl hayatının mecbur bıraktığı zaruretlerdendir. Bu haberlerden bazılarının öğrenilmesi, Arapların kendilerini kuşatan tehlikelerin veya kendilerini ilgilendirmeyen haberlerin elde edilmesini sağlar.

Biz bu gerçeği Tarafe'nin aşağıdaki beyitlerinde buluyoruz:

*“Günler bilmediğin şeylerden sana haber verecek,
Zaman ulaşamadığın haberleri sana getirecektir.”*

Bu haberleri verenlerin bu sahada araştırmacı ve uzman olduklarını göstermektedir. Zira onlar bu rivayetleri sanatkârane bir üslupta takdim edebiliyorlar. Bu durum insanlara şevk veren cahiliye kıssalarının şairlerine uygun bir şekilde ortaya çıkmıştır.¹⁵ Babasının kendisini kabul etmesi konusunda Şeddat b. Antere'nin hikâyesinde yahut babasının intikamını isteme konusundaki İmriü'l-Kays'in hikâyesinde olduğu gibi. Tarafe ve Melik Amr'a kavuşan dayısının kıssası da böyledir. Kur'ân-ı Kerîm'in peygamberler (as)'in kıssalarına insanların hidayeti ve irşadı için yer verdiği açıktır. Çünkü kıssalardan istifade edilmesi, Araplar içerisinde ortaya çıkan işlerdendir. Bundan dolayı Kur'ân da onların dilinde inmiştir. Onlar Kur'ân'ın ilk muhatapları ve ilk tabileridir.

Dr. Muhammed Sellâm *“Modern Arap Hikâyelerinin Usulleri ve Temayülleri”* adlı kitabında şöyle demiştir:

“Kıssalar insanoğlunun sadece bir milletine mahsus bir şey değildir. Hikâye eski-yeni her millette yaygın olan bir şeydir. Daha doğrusu hikâyecilik insanoğluna ait bir mirastır. Araplar hikâyeyi asırlar öncesinden bilmektedirler. Bize kıssa ve üstûrelerden bir takım kalıcı eserler bırakmışlardır. Bu durum onların yanlarında pek çok örneğinin bulunduğunu göstermektedir.¹⁶ Arap Darb-ı Meselleri, Eyyâmü'l-Arab konusunda ortada dolaşan şeyler, onlardan bize kalan eserlerin önemlilerinden bazılarıdır.

Bu konuda Mahmud Teymur şöyle demiştir:

¹⁵ Abdulkerim el-Hatîb, *el-Kasasu'l-Kur'ânî, fi Mantûkîhi ve Mefhûmihi*, (Kıdemü l-kıssa bahsi)

¹⁶ *Usûlü'l-Kıssati'l-Arabiyyeti'l-Hadîse ve't-Ticâhâtühâ*.

“Tarihçiler cahiliye şiirinin ve nesrinin çeşitli örneklerinden, onların metotlarından uzak durmaktadırlar. Çünkü bu örnekler onlara göre bu asırlara delalet eden muteber ve mevsuk naslar değildir. Zira bunlar tedvinin kendisinde bittiği daha sonraki asırların edebiyat tarihçileri tarafından tedvin edilmişlerdir. Dolayısıyla bunlar o dönemin hikâye türünün rengini bildirememektedir.”

Dr. Muhammed Sellâm da şöyle demektedir:

“Kıssalar ile dolu olan Meydânî'nin Mecmau'l-Emsâl'i, Askerî'nin Cemheretü'l-Emsâl'i Zemahşeri'nin el-Müsteksâ'sı, Mufaddal b. Seleme'nin el-Fâhir'i, bu mesel kitaplarının en önemlilerindedir. Vaaz ve ibretlerin tespitinde yahut İslam davetinin maneviyatının Arapların gönüllerine girmesi hususunda Kur'ân'ın kıssalara ehemmiyet vermesinde Arapların zevklerinin bu yönde olduğuna delalet vardır. Üstelik bu durum, onların bu kıssaları takdir ettiklerine, sevdiklerine ve onların tesirinde kaldıklarına delalet etmektedir. Sîretü Nebeviyye'de geçtiğine göre Nadr b. Hâris Kureş'e Rustem ve İsfendiyar hikâyelerini anlatmıştır. Ancak Kur'ân-ı Kerim, Kur'ân kıssalarının, Arapların kendisine benzediğini düşündükleri ve Kur'ân'dan önce dilden dile naklettikleri kıssalardan yani esâtiru'l-evvelîn'den olmadığına işaret etmiştir.

Mahmud Teymur el-Edebü'l-Hâdif adlı eserinde şöyle demektedir:

“Benim buradaki çabam, uzun zaman geçmesine rağmen Arap kültür ikliminde dönüp dolaşıp duran hikâye akımı konusunda en ayırıcı sözler söyleyerek meseleyi kısaca açıklamaktır. Ben yüzlerce evraka ulaşan bu hikâyelerin müstakil bir kitaba sığmayacağını, bütün ömrünü harcamayı göze alsa bile bir kişinin gayretinin bunu bir kitapta toplamaya güç yetiremeyeceğini düşünüyorum. Böyle bir şeye teşebbüs etmemiz halinde, önce cahiliye asrı dediğimiz asırlarla başlarız. Karşımıza hemen Arap kabileleri arasında ortaya çıkan kahramanlıklar çıkar. Bunlar hamasice söylenen cahiliye şiiriyle karışık Arap hikâyesinin bir pınarıdır ki, yazmakla bitmez.”

Mahmud Teymur cahiliye asrının hikâyeleri hakkında da şöyle diyor:

“Cahiliye asrındaki Arap hikâyelerinin kadın-erkek falcı ve kâhinlerin sözlerinden dikkat çeken bir tarafı vardır. Şak / Yarım, Satîh / Düz, Ufeyrâ / Küçük Gözcü, Şa'sâ / Darmadağınık bunlardan bazılarıdır. Cahiliye asrında Hz. Peygamber (sav'in gelmesi yaklaştığı zaman Araplar arasında “hadîsün hurâfetün / hurafe söz” ifadesi yaygınlaştı. Araplar bunları bu sözle nitelendirdiler. Hatta onlara göre bunlar hayal kurgusu bir sözdür. Araplar, aslı olmayan hayretâmiz bir söz duydukları zaman ona “uydurma/hurâfe” derlerdi.”¹⁷

İbn Hacer, el-İsâbe fî Marifeti's-Sahâbe adlı eserinde şu rivayete yer vermektedir: “Hz. Peygamber (sav) Cessâse ve Deccâl kıssasını anlattı ve Temîm ed-Dârî'ye onun bütün menkıbelerini saydı.”¹⁸

Tâcu'l-Arûs sahibi de şunları zikretmektedir:

¹⁷ Mahmud Teymur, el-Edebü'l-Hâdif, 92-93.

¹⁸ İbn Hacer el-Askalânî, el-İsâbe, I, 186.

“Cerbî, *Garibü'l-Hadîs* adlı eserinde Hz. Âişe (ra)'den şunu rivayet etmiştir: Hz. Âişe (ra) şöyle demiştir: 'Rasûlüllah (sav) bana, 'Anlat' dedi. Ben de 'Hurafe sözleri anlatmam' dedim. O da 'Bu gerçekten olmadı mı' buyurdular.¹⁹

es-Sihah'ta geçtiğine göre Hurâfe Uzre oğullarından bir adamdı. Yahut İbn Kelbî gibi Cüheyne Oğullarından bir kimseydi. Cinnîler onu kullandılar. O onlara gördüklerini anlatıyordu. Cinnîler onu yalanladılar ve bu Hurâfe'nin sözüdür dediler.”

Kur'ân-ı Kerim bize bu kıssaların bu asırda ortaya çıktığını haber vermektedir. Bunun yanında Kur'ân-ı Kerîm'deki *esâtîr* ifadesi de yine bize bu üstürelerin öncekiler tarafından yazıldığını ve asıllarının bulunmadığına delalet etmektedir. Bunlar da üstürelerin kendilerinde iki unsuru barındırdığını göstermiştir. Bunlardan birincisi bu üstürelerin yazılı oldukları, ikincisi ise uydurma ve hayal mahsulü olduklarıdır.

Mahmud Teymur *el-Edebü'l-Hâdîf* adlı kitabında şu açıklamalarda bulunmaktadır:

“*Taberî 'Bu öncekilerin üstürelerinden başka bir şey değildir'*”²⁰ âyetinin tefsirinde üstürelerin aslı olmadığını ve öncekiler tarafından yazıldığını söylemiştir. Taberî'ye göre bunlar gece sohbetleri için yazılan müsamereler yerine geçmektedir. Şîrâzî, *el-Miyâr* adlı eserinde kıssa kelimesinin manası hakkında “Falan adam üstürelerinden yani takdir toplayan, hayreti mucip sözler etti” demiştir. Kur'ân'ın Arap milletine elli civarında kıssa anlatmasında “Kasas” isminin de bir sûreye verilmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Kur'ân'da kıssa kelimesinden mütevellit bir takım kelimelerin takriben on beş yerde kullanılmış olmasında da şaşılacak bir şey yoktur. Mesela bunlardan bazıları şunlardır:

“Sana bu Kur'ân'ı vahy etmek suretiyle biz sana kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Gerçek şu ki, daha önce senin bundan hiç haberin yoktu.”²¹ “(Ey Muhammed!) Sana geçmişin haberlerinden bir kısmını böylece anlatıyoruz. Şüphe yok ki, sana katımızdan bir zikir (düşünüp kendisinden ibret alınacak bir kitab) verdik.”²² “Gerçekten de onların kıssalarında üstün akıllılar için bir ibret vardır. Bu Kur'ân uydurulmuş herhangi bir söz değildir. Lâkin kendisinden önce gelen kitapların tasdiki her şeyin ayrıntılarıyla açıklayıcısı ve iman edecek bir kavim için hidayet ve rahmettir.”²³ “Ve eğer dileseydik onu o âyetlerle yüceltirdik, fakat o alçaklığa saplandı kaldı ve kendi keyfinin ardına düştü. Artık onun ibret verici hali o köpeğin haline benzer ki, üzerine varsan da dilini uzatır solur, bıraksan da solur. İşte bu, âyetlerimizi inkâr eden kavmin misalidir. Bu kıssayı iyice anlat, belki biraz düşünürler.”²⁴

Hz. Muhammed (sav)'in davetinin ortaya çıktığı zamanda Arapların kıssaları çok sevdiklerini ve bunların daha fazlasının anlatılmasını istediklerini göstermektedir. Çünkü onlar Hz. Peygamber (sav)'den kendilerine Ashâb-ı Kehf'in kıssasını

¹⁹ *Tâcü'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, VI, 83.

²⁰ *Enfâl*, 8/31.

²¹ *Yusuf*, 12/3.

²² *Taha*, 20/99.

²³ *Yusuf*, 12/111.

²⁴ *A'râf*, 7/176.

anlatmasını istemişlerdi. Hatta Hz. Peygamber (sav) de son zamanlarda ashabına geçmiş milletlerden *Âbid Cüreyh* vs. kimselerin hayat hikâyelerini anlatmasını istiyorlardı.

Halifeler döneminde de yeterince kıssacılık vardı. Rasûlullah (sav)'in mescidinde hikâye anlatan ilk kimsenin Temîm ed-Dârî olduğu rivayet edilmiştir. O, Hz. Ömer (ra)'den izin istemiş, kendisine izin verilmesinden sonra mescitte Cuma namazlarından sonra insanlara kıssalar anlatmıştır. Hz. Osman b. Affan (ra) zamanında da Temîm ed-Dârî'nin haftada bir günlük olan kıssacılık vazifesi için kendisine verilen izin iki güne çıkarılmış ve bundan sonra iki gün mescitte insanlara kıssalar nakletmiştir. Hz. Ali (kv), hilafeti zamanında bir gün Basra mescidine giderek kıssacıların neler anlattığını araştırmış, Hasan Basri (rh)'nin halkasına gelince anlatılanlar hoşuna gitmiş ve kendisine insanlara kıssa anlatması için izin vermiş, diğer kıssacıların tamamını oradan uzaklaştırmıştır. Hz. Muâviye (ra) döneminde ise kıssacıların vakit ve dünyalık bakımından nasipleri daha da artmıştır. Mesûdî Hz. Muâviye (ra)'ın yanında bulunanlara gecenin üçte birine kadar Arap haberlerinden eski Arap günlerinden, Acemlerin siyasetlerinden ve geçmiş milletlerin haberlerinden malumatlar anlattıklarını, diğerlerinin de bunları dinlediğini, sonra da dışarıda kadınlar tarafından hazırlanan hoş yiyeceklerin getirildiğini ve oradakilere ikram edildiğini nakletmiştir. Bu habere göre Hz. Muâviye (ra) gecenin üçte ikisinde de uyurdu. O yatmadan önce kendisine defterlerde yazılı olan eski meliklerin hayat hikâyeleriyle alakalı haberler, harpler, hileler vs. malumat daha önceden hazırlanan kimseler tarafından kendisine okunurdu. Bu kimseler bu malumatı ezberlemeye ve okumaya memur edilirdi. Halifenin sarayında hayatı her gece siyer, rivayet, siyaset türü bu haberlerin okunmasıyla ve dinlenilmesiyle geçirdi. Bütün bunları, *el-Edebü'l-Hâdîf* adlı kitabın yazarı Mahmud Teymur anlatmıştır.

Mahmut Teymur şunları söylemektedir:

“Hz. Muâviye, kendi zamanında Ubeyd b. Şirye'yi elçi olarak görevlendirdi. Kendisini halifenin çağırdığı söylenmektedir. Bu zatın halifeye yakınlığıyla bilinen ve uzun ömürlü bir kıssacı olduğu bildirilmektedir. Makrizî, Hz. Muâviye'nin sabah ve akşam namazlarından sonra olmak üzere günde iki defa kıssa anlatılmasını emrettiğini, bu emrin diğer şehirlere de bildirildiğini rivayet etmektedir. Mısır'da Emevîlerden önce H. 39. Senesinde kıssa anlatın ilk kişinin Hz. Muâviye (ra)'nin tayin ettiği Selim b. İtr et-Tüceybi olduğu bildirilmiştir. Onun bu vazifesine ilaveten kendisine kadılık payesi verildiği ve bu kimlikle insanlara kıssa anlattığı bildirilmiştir. Selim b. İtr et-Tüceybi'nin vazifesini el kol hareketleriyle tasvir ederek ayakta yerine getirdiği bildirilmiştir. Ümeyye oğulları zamanında yukarıda ismi geçenler dışında Allâka b. Kerîm el-Küllâbî'nin de bu vazifeyi yaptığı bildirilmiştir. Emevîlerden Yezîd zamanında K'bu'l-Ahbâr, Abdullah b. Selam, Muhammed b. Ka'b el-Kurâzî, Vehb b. Münebbih, Saîd b. Cübeyrve Âmir b. Şa'bî gibi kimselerin de bu vazifeleri ifa ettikleri bildirilmiştir.

Câhız *el-Beyân ve't-Tebyîn* adlı eserinin çok yerinde, Emevîler dönemindeki pek çok kıssacının ismini zikretmiştir.²⁵ Bu rivayetler konu ve kalıp itibarıyla gelişme ve

²⁵ Mahmud Teymur, *el-Edebü'l-Hâdîf*, 114. Matbaatü Dârî'l-Kütübî'l-Mısriyye, Mısır, ts. I, 1939.

ilerleme göstermiştir. Şiir de, önce şiire konu olan hadiseler anlatıldıktan sonra şevk verici bir üslupta okunur olmuştur.

Birinci Abbâsîler döneminde edebiyatçılar kıssayı ilk sıraya getirdiler. Öyle ki Abdullah b. Mukaffa'nın Arabî üslupta meydana getirilen ve Arapça olduğu kabul edilen “*Kelile ve Dimne*” si bu dönemde ortaya çıktı. Çok geçmeden önümüzde Câhız'ın *Kitâbü'l-Buhalâ / Cimriler Kitabı*'nı bulduk. Bu kitap, bilhassa psikolojik şahsiyetlerin ve kişiliklerin araştırmalarında kendisine itimat edilen bir kitaptır. Kendisinde gerçeğe uygun ahlaki değerler ve adetler kuvvetli bir edebi üslupta tahlil edilmektedir. Câhız'ın akıcı, açık ve kuvvetli üslubunun kendisinde tecelli ettiği güçlü ve nadir sanatlarının bir arada ortaya çıktığı bundan daha üstün kitabı bulunmamaktadır. Bu durumu Ali Cârîm ve Ahmed Avâmîrî de Câhız'ın *Kitâbü'l-Buhalâ*'sına yazdıkları takdim yazısında da dile getirmişlerdir.²⁶

Abbâsîlerin üçüncü etabında Hemezânî bu sahaya Makâmât'ını sunmuştur. Makâmât, küçük kıssalar ve yaşadığı asırda meşhurlaşmış dilenciler etrafında cereyan eden karşılıklı latif konuşmaları ele almaktadır. Hemezânî'nin Makâmât'ı üslup bakımından her ne kadar deneme kalıbında ve yenilik arayışında bir eser olsa da bir kısmı gerçekten ustalık isteyen hikâyecilik şartlarını taşımaktadır. *Makâmât*'taki *Mudayriye Makâmât*'ı da böyledir. Bu parçada büyüleyici bir üslup hâkimdir. Kendisinde giriş ve sonuç dışında, Abbâsîlerin üçüncü devresinin hususiyetlerinin kendisinde tezahür ettiği sosyal ahlaki ıslah etme gayesine uygun çözüm örneklerini barındırmaktadır.

Arap kıssası Abbâsîlerin dördüncü dönemine kadar ilerlemeye ve gelişmeye devam etmiştir. Arap toplumuna yabancı bir kıssa çeşidi hâkim oldu. Bununla avam havas herkes meşgul oldu. Cemiyetin üst ve alt tabakası bunda eşit oldu. Bir halkın dili halkın kıssalarıyla tanınır. Bu kıssalar kendisine Arap hayatının acılarının tedbirsizliklerinin acımasızlıklarının isabet ettiği kötü durumları anlatmaktadır. Hayatın acı gerçeklerinden kaçıp eğlencelerle dolu sözlü ve hür bir ortama hayalen de olsa geçme arzularının baş gösterdiği, kendisinde Arabî unsurların hâkimiyetinin hissedildiği *Bin Bir Gece Masalları* ortaya çıktı. Bu da *Bin Bir Gece Masalları*'nın Araplara ait bir kültür unsuru olduğu tezini kuvvetlendirmektedir. Çünkü Arap hikâyesinin büyük bir kısmını dini, siyasi, içtimai iktisadi bütün yönleriyle Arap muhitinin tasavvuru teşkil etmektedir. Çağdaş Arap hikâyeciliğinde büyük boşluk dolduran Antere el-Absî gibilerin kahramanlıklarından oluşan hikâyeler böyledir. Batılı taklitçilerin Arapların eski dünya edebiyatına sundukları ve hikâye kültürünün en gözdesi olarak itibar ettikleri *Bin Bir Gece Masalları* Süleyman el-Büstânî tarafından Arapların İlyada'sı olarak isimlendirilmiştir.²⁷

Bu, Arap milletinin kendisine yapıştığı uzun Arap hikâyesinin tarihidir. Bununla Arap kıssasına olan aşk derecesindeki sevginin tesiri ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı bütün hikâyelerin kıdemi ancak tarih sayesinde anlaşılır. Bu durum, genelde bütün hikâyeler için bilhassa da Arap kıssası için geçerlidir. Bu durumda, gerçek tarihi

²⁶ Cahız, *Kitabü'l-Buhala*, (Mıkaddime) s. 13-14.

²⁷ Kamil Derviş, *Tetavvuru'l-Kıssa Fİ Etvâri'l-Asri'l-Abbasi*, s. 78 vd.

bilmemelerine rağmen Batı kültüründen etkilenen bazı kimselere bir reddiye vardır. Gerçek tarihi bilmeden Batının tesirinde kalanlar, Arap medeniyetine has bir hususiyetin bulunduğu gerçeğini göz ardı etmekte; üstelik ilim, edebiyat, sanat sahalarındaki açık mucizelerle alaycı gözle bakmaktadır. Bugün elimizde bulunan darb-ı mesel ve kıssalarla alakalı eserler bu asil Arap kültürünün en büyük şahididir. Arap hikâyesi sahasında Mahmut Teymur muhteşem Arap asırlarında yazılan ve bugün bu asırda insanların ellerinde bulunan kıssaları açıklamaktadır. Bunlardan bugün elimizde o asırlara ait İbn Mukaffa'a ait *Kelile ve Dimne* gibi derleme bir mecmua ve Câhız'a ait *Kitâbü'l-Buhala* ve Maarî'ye ait *Risâletü'l-Gufrân* vardır. Keza İbn Şehid el-Endelüsî'ye ait *et-Tevâbi*, *ez-Zevâbi* yanında Hemezânî'nin ve Harîrî'nin *Makâmât*'ları vardır. Keza Yusuf b. İsmail el-Mısırî'nin *Sîretü'l-Antere*'si, Bindârî'nin *Şahnâme Tecümesi* ve *Elfü Leyletin ve leyletün* adlı eseri bu cümledendir. Yine Şâ'bî'nin hikâyelerinden meydana getirilen telifattan tutun Beyhakî'nin *Kitâbü'l-Mehâsin ve'l-Mesâvî* adlı eserine kadar edebi mecmuaların kendisinde toplandığı bir takım eseler de böyledir. Tenûhî'nin *Nüşvânü'l-Muhâdara*'sı, İsfahânî'nin *Kitâbü'l-Ağânî*'si İbn Abdi Aabbih'in *Ikdü'l-Ferîd*'i, İbhişî'in *el-Mustatraf*'ı gibi onlarca hatta yüzlerce eser vardır. Arapların günlük işlerinden olmayan ilmi ve felsefi türünde eserler de yok değildir. Mesela *İhvânü's-Safâ / Safa Kardeşler*'in bir hayvana zulmettiği için insanın cinlerin önünde mahkeme edilmesini mevzu edinen risaleleri; Hayy b. Yakzân'ın *Risâletü'ş-Şebeke ve't-Yayr*'ı / *Tuzak ve Kuş*'u, İbn Sînâ'nın, risaleleri, Gazâlî'nin *Risâletü't-Tayr*'ı İbn Tufeyl'in *Hayy b. Yakzân Kıssası* ki Arap edebiyatında felsefi üslupta yazılmış kıssaların incisi mesabesindedir.

ÜÇÜNCÜ BAHİS

“ESKİ ARAP KISSASINI DİĞERLERİNDEN AYIRAN ÖZELLİKLER”

Arap cahiliye hayatının gerçeklerim ve sosyal çevre şartlarının ortaya çıkardığı uzun bir hikâye olduğunu anladıktan sonra bu hikâyenin renklerini, ayırıcı vasıflarını anlamak da hakkımızdır. Bu soruya cevap olmak üzere şunları söyleyebiliriz. “Arap edebiyatı bu tarihi sorunun cevabını vermektedir. Şöyle ki; Arap kıssası, bütün unsurları, vasıtaları, manzaraları kendisinden kaçınılması ve uzak durulması mümkün olmayan çevre şartlarından meydana gelmiştir. Aksine nerede olursa olsun hamiyetinden ve şecaatinden dolayı ona razı olur. Bu hikâye gerçeğin tasviri olup kendisinde asla hayal yalan hile gibi bir şey serapa yoktur. Hakikaten Araplar katı çöl hayatıyla karşı karşıyadır. Böylesine bir hayatla barışık olup asla ondan kaçmamışlar, uzaklaşmaya ve yeni bir hayat aramaya çalışmamışlardır. Bir şair ortaya çıkıp da kendisinin ve Arapların hayatını tasvir etmeye vicdanı razı olmaz. Ancak insanların bizzat yaşadıkları ve gördükleri gerçeğin manzarasını yalansız ve mübalağasız açıklamak ister. Bunları düşünmeye dalmaz. Gerçeği düzeltmek yahut değiştirmek için bir arzu ve çaba içine girmez. Bundan dolayı Arap şiiri gerçek hadiselerin derinlerinden beslenmiş olup hayal gücünün mahsulü değildir. Arap edebiyatında sahte bir hikâyecilik de yoktur. Arap şiiri ve hikâyesi, adeta ispatlanabilecek vesikalara dayanır. Bunlar adeta gerçeğin tekrarı gibidir. Şair ise bunların kayda geçirilmesinde kendisine tam manasıyla

güvenilen kimsedir. Onun işi, rivayet ettiği malumatı, gerçeklerin vücut bulduğu sahada adeta canlı bir şekilde müşahede edercesine mücessem hale getirmektir. Şairlerin hikâyelerini dinleyen ve duyan bu hikâyelere kulak misafiri olan kişiler onu sanki kendi önünde meydana gelmiş gibi hisseder. Adeta o, savaştaki zırhlarla ve kılıçlarla silahlanmış tehlike içindeki bir kimse gibidir. Adeta gerçeğiyle tasvirinin arasındaki farkı ayıramadığı gibi, kendisini kargaşaya dalmış ve savaşın pençesine kapılmış gibi hisseder.

Bunun sebebi Muhammed Müfid Şûbâşî tarafından *el-Kıssatü'l-Arabiyyetü'l-Kadîme* adlı eserinde şöyle açıklanmıştır:

*“Arap ile çöl arasındaki korku ve güvensizlik yerine aksine karşılıklı bir dostluk kök salmıştır. Bu durum, erken döneme ait, kendisine sakat bir hayal karışmayan, gerçeklerle asla bağını koparmayan tabii bir takım edebi eserlerin meydana gelmesine yol açmıştır. İşte bunlar, gözde Arap kültürünün ayırıcı vasfı olan edebi özelliklerdir. Bu özellikler çöl hayatının korku ve kuruntularından kurtulduktan sonra medeni memleketlerde cihan şümül edebiyatın kendisiyle süslendiği umumi özelliklerdir.”*²⁸

Eski Arap kıssası kayıt altına alınan hadiselerle eşdeğer olup adeta onların ikizidir. Arap hikâyesi kendisinde şatafatlı sözler ve yalanlar bulunmayan hadiselerin tekrarından ibarettir. Yunan, Hint hikâyelerinde olduğu gibi, içlerinde okuyan veya dinleyenler tarafından doğruluktan uzak şeyler olduğu zannına sebep olacak derecede hayali şeyler bulunmaz. Araplar bu hayali hikâyelerin rengini tanımaktadır. Araplar, yüce kişiliklerinden, edebi şecaatlerinden, övülmeyi hak eden hamiyetperverliklerinden dolayı bundan bizzat uzak durmaktadır. Kendi nefisleri için himmeti yüksek mevkilerden, Farslı, Yunanlı ve Hintli gibi ediplerin seviyesine inmeye hurafe ve hayal dairesine düşmeye razı olmazlar. Hâlbuki diğer milletlerden olan bazı edebiyatçılar, gerçeklerden kaçıp hayal âlemine dalmayı sever, nefislerinin menfaatine olan pek çok şeyi rahatlıkla yaparlar.

Mahmud Müfid Şûbâşî, *el-Arabu ve'l-Hadâratü'l-Arabiyye* adlı eserinde *Arap Medeniyetine Çevrenin Tesiri* başlığı altında, katı ve kuru çöl Arap hayatını, sıkça meydana gelen yıkıcı savaşların çevreye verdiği zararları anlattıktan sonra şöyle diyor:

“Yukarıda sıralanan eserlerden anlaşıldığına göre Araplar, diğer insanlar gibi kâbustan, hastalıktan ve ölümden asla korkmazlar, kalplerini bununla hiçbir zaman meşgul etmezler. Aksine diğer milletlerin çok sık karşılaştığı evham onların hayaline bile gelmez. Hurâfeler ve üstûreler onun zihninde asla bir yer edinmemiştir. O hadiselerle daima doğru ve sıhhatli bir bakış açısıyla bakmıştır. Dolayısıyla o, şiirini de yanlış kuruntu ve hayali süslemelerle değil, sadece gerçeklerle tasvir etmiştir. Hayalperestlik yerine gerçekliğe dayalı bu durum eski Arap şiirinde ve kıssasında da kendisini göstermiştir. Şecaat, cesaret ve kahramanlıkların anlatıldığı Antere'nin şiirleri bunun canlı örneğidir. Sanat değeri yüksek ve oldukça parlak üslupta yazılan, Amr b. Ebî Rebîa'nın kıssa üslubunda yazdığı Râiye'sinde de aynı gerçekliği görmek mümkündür. Râiyeler sanatkârane bir hikâye üslubunda yazılmış olmakla beraber,

²⁸ *el-Kıssatü'l-Arabiyyetü'l-Kadîme.*

zaman-mekân, şahıs, karşılıklı konuşmalar yanında güzel bir giriş ve bir takım esrarlı bilgilerle tasvir edilmiştir. Bu hikâye eğilimi, diğer edebi türlerin ulaştığı mevkie ulaşmıştır. Arapların hikâyesini yaşanmış gerçek olaylar üzerine kurmayı gerekli görmeleri, onlarda kıssalarda geçen kahramanların nail olduğu güzelliklerle şereflemek için adım adım ilerleme isteği uyandırmıştır. Bundan dolayı Araplar, yalan ve hayali şiiri de terk etmeyi istemiş, hayali şiir yazmayı bir noksanlık olarak görmüşlerdir.”²⁹

Aksine onlar yalanı makbul bir yol olarak görmezler. Yalanı çok kötü görerek ona buğuz ederler. Bu bakımdan Arap hikâyesinde ve şiirinde daima gerçekler yazılmıştır. Arapların bu düşüncede olmaları Kur’ân kıssalarının yalan olduğunu söyleyenlere en büyük reddiyedir. Bunlar, Kur’ân’da gerçek olmayan kıssaların bulunduğunu ve kıssaların, maksadının tamamen dini olup hedefinin insanları ahlaken düzelterek takviye etmek olduğunu iddia edenlere kuvvetli bir cevaptır. Bunlar, kimi Arapların hikâyelerinde gerçeklere niçin sarıldıklarını ve bunlara lüzum hissettiklerinin bilinmesi için gereklidir. Zira Araplar haddi tecavüz etmezler. Onlarda doğruluktan kaçmak ayıp kabul edilir. Araplara indirilen Kur’ân, doğruluğu teşvik edecek siddıkları övecek, yalanlara lanet edecek, sonra da içindeki kıssaları Arapların hikâyelerinde uyguladıkları adetlere muhalif olacak öyle mi? Bu büyük bir iftiradır. İnşallah bunu beşinci bölümde açıklayacağım.

DÖRDÜNCÜ BAHİS

MODERN ARAP HİKÂYESİNİN AVRUPA HİKÂYESİNDEN DOĞDUĞU İDDİASININ REDDİ

Kıssaların diğer milletlere lazım olduğu gibi Arap milletine de lazım olduğunu daha önce de söyledik. Arap milletinin hikâye türünden aldığı hisse diğer milletlerden daha çoktur. Çünkü en haşin hayat tecrübeleri, katı, zor hayat şartları, devamlı ve uzun süreli maruz kaldıkları yıkıcı tecrübeler onlara bu hasleti kazandırmıştır. Bu bakımdan en dramatik hayat hikâyeleri onlara aittir. Çok eski şiir ve nesir örnekleri de bu durumu tasdik eden alametlerdir. İşte bu sebeplerden dolayı biliyoruz ki, eski Arap hikâyesinin diğerlerinden ayrıldığı en önemli vasfı, gerçeklere uygun, katkısız ve katıksız doğrular olmasıdır. Binaenaleyh onların kıssalarında hayal âleminin süslü maceralarına yer yoktur. Arapların kıssacılığa yatkın olmaları, kendilerinin de bunun farkında olmaları, onlarda parlak bir hikâyecilik sanatının üslubunun teşekkül etmesine sebep olmuştur. Amr b. Râbia’nın *Râiye*’sinde olduğu gibi.

Emevilerin hâkimiyet asrının Arap hikâyesinin parladığı uzun dönem olduğunu biliyoruz. Yine bu asırda Arap romanının şaha kalktığı bir asırdır. Çünkü Abbasiler asrında zaman zaman Arap hikâyesinin geliştiğini bildiğimiz gibi Emevîler döneminde de Arap romanı, hikâye sanatı tarzında gelişmiştir. Arap kıssanın daha sonraki gelişimi

²⁹ Arap şiirinin doğruluğu, gerçekliği ve Kabe’nin damına asılan muallakaların kahramanlık dolu olduğu konusunda bkz. Zevzenî’nin *Muallakât Şerhi*.

halk tabirleri ve atasözleri şeklinde bütün toplantı kulüplerinde kendisini göstermiştir. Hatta sosyal ve milli hikâyeler çoğalmıştır. İşte bu sebeplerden dolayı modern Arap hikâyesinin Arap edebiyatında yeni bir edebiyat türü olduğunu komünizmden etkilenen insafsız bazı Arapların iddialarının son asırlarda batı kültüründen tesiriyle yapıldığını söylemeliyiz. Bunlar bu iddialarıyla haktan dönerek tarihe zulümde bulunarak geçmişle geleceğin irtibatını koparmak istemişlerdir. Ancak bu mümkün değildir. Çünkü geçmiş zaman, içinde bulunduğumuz zamanın kendisidir. Eşyanın asırlar boyu geçirdiği gelişme, eşyanın aslıyla irtibatının kopmasına sebep olamaz. Tıpkı bir çocuk büyüyüp ihtiyarlamasıyla başka birisi olmadığı gibi. Bu şeklen bir değişimdir ki bu bizzat o şahsın kendisindedir. Çocuk, her ne kadar şekil ve içerik bakımından çocukluğundan beri büyük değişiklik gösterse de kendisine doğumundan sonra konulan isim aynıdır.

Mahmut Teymur şöyle demektedir:

“Ben bugün köklü Arap mirasının muhtelif renklerindeki kıssaların Araplar tarafından pazarlandığına inanıyorum. Bizim bu asırdaki çalışmalarımız Arap edebiyatının tohumlarını ve Doğu'nun üretken hikâyelerinin örneklerini taşımaktadır. Bizim yazdığımız asri hikâyelerden gökkuşağı gibi hayali edebi hikâyeler çoğaltılamaz. Aksine kökleri ve asılları itibariyle uzayabilir. Bunların araştırmacılar tarafından okuma ve inceleme yoluyla tanınmasına bir yol yoktur.

Şu durumda modern Arap hikâyesi Arap edebiyatına dâhil değildir. Aksine modern Arap hikâyesi eski Arap hikâyesinin bizzat kendisi yani gelişmiş ve olgunlaşmış halidir. Arapların oldukça verimli bu edebiyatındaki hikâye türlerinden nasipleri o derece ileridir ki muasır modern Avrupa hikâye sanatında bile ona yetişememiştir. Avrupalılar Arap medeniyetinin yerleşik hayatın muhtelif sahalarında sağladıkları kültür değerlerine de yetişememiştir. Avrupalılarda onlara komşu olan milletler tarafından yapılan modern Avrupa hikâyesinin sırf Avrupalı edebiyatçıların ürünü olduğu iddiası, insafli bazı Avrupalı tarihçiler tarafından bile reddedilen bir iddiadır. Bunlar dahi, Avrupa hikâyesinin ansızın yaptığı bir hamle ile ortaya çıktığını söylememektedirler. Çünkü bu, Avrupalıların elinden çıkan ve son asırlardaki kimseler tarafından icat edilen bir şey değildir. Aksine bu, insanlığı eskiden beri bilinmesine ve bildirilmesine ihtiyaç duyduğu eskiden beri var olduğu bilinen insanlık halleridir. Şüphesiz ki biz hikâyecilik mevzuatımızı düşünüyor ve bizi köklü verasete götüren şeyleri yazmak için sabırsızlanıyoruz. İsteyerek veya istemeyerek bunu yapma şansına sahip değiliz. Çünkü bunlar, onun bütün kuvvet ve asaletinin tesiriyle bizim içeceklerimize, zevklerimize hatta bütün eğilimlerimize sirayet etmiştir. Benim farz ve tahminime göre modern uyanış, Batı hikâyesinin unsurlarından hali olmuş olsaydı, Arap edebiyatının vahiy kısmından bilhassa da kıssalar ve üstürelere kültüründen yeni bir edebiyat ortaya koymaktan aciz kalırdık. Hikâye tarzındaki eserlerin bolluğuna rağmen bu edebiyat yeni bir Arap edebiyatı tarzında bölünmeye ayrılmaya müsait olurdu. Araplar hikâyeden en çok nasip alan millettirler ki; Müslüman olduktan sonra, kendi kültürlerinin fethettikleri beldele ve Allah'ın adını yüceltme uğrunda emirlerine aldıkları milletlere yayılması hususunda da insanların en hırslılarıdır. Dolayısıyla Avrupalılar Arap edebiyatıyla, Endülüs'ün Müslümanlar tarafından fethedilmesinden sonra tanışmışlar ve ondan istifade etmişlerdir. Bu saklı bir cennettir ki, bugün burası

İspanya ve Portekiz'dir. Gerçekten de Avrupalılar Endülüs'te gördükleri İslam kültürünün tesirinde kalarak Endülüs'ün olgunluğun zirvesinde olduğu zamanlarda tercüme ve muhtelif ilmi seyahatler sayesinde Endülüs'e gelerek asırlarca bundan kana kana içmişlerdir. Eğer Avrupalılar Arap kültüründen istifade etmemiş olsalardı, bugün Avrupa medeniyetlerinden bahsedilemezdi. Gerçek Arap onlardır ki, nerede ve ne zaman olursa olsun, onların eski-yeni bütün medeniyetleri hiçbir cinsi diğerinden ayırmamış, İslam'ın faziletini her tarafa göstermiştir. Yine o gerçek Araplar ki, insanların akıllarını şuurlandıran ve İslam kültürünü bütün beldelelere yayan İslam dinine çağırılmışlardır. Modern Avrupa hikâyesi eski Arap hikâyesinin olgun Arap kültürünün ve Endülüs medeniyetinin ürünüdür. Netice itibarıyla Endülüs'teki eski Arap hikâyesi Avrupa'ya tesir etmiş onlar tarafından da bu hikâye şekli aynen taklit edilmiştir.

Müfit Şûbâşî *el-Arabü ve 'l-Hadâratü 'l-Avrubiyye* adlı eserinde Arap kıssasının Avrupa hikâyesine tesirinin bulunduğunu hatta onun gelişmesi yolundaki ilk ayağı olduğu hususunda susturucu deliller vermiştir.

Bu durumu Mahmut Teymur da *el-Edebü 'l-Hâdîf* adlı kitabında müsteşriklerden yaptığı iktibaslar neticesinde bunları şöyle delillendirmektedir:

“En büyük Arap savaşını anlatan *Antere Kıssası* eskiden beri Arap muhitinin önemli malumatını ortaya çıkarmakta ve muhtelif maceralara, harplere dair tarihi bilgiler vermektedir. Bunun yanında bu kıssada Araplara ait bazı adet ve geleneklerin kaydı da yer almaktadır. Araplara ait düşünce örnekleri Samileri taklitten kaynaklanan savaşçılık düşüncelerinin örnekleri önce Arap beldelerine ulaşmış, sonra da Arap Yarımadasından aydınlanmayla birlikte fikri altyapısını kurma yolundaki Avrupa'ya kadar uzanmıştır. Bu, Avrupalılara ait bütün güzellikleri inkâr eden milliyetçi Avrupalılara reddiye olarak yetecek, insafli müsteşriklerden yapılmış bir itirafıdır. Keza bu, Arapların güneşli bir gündüzdeki güneşten daha açık olan Arapların haklarını gizleyen ırkçı Avrupalılara iyi bir reddiyedir. Dr. Muhammed Ali el-Mekkî ve Süheyr el-Kalemâvî'nin hazırladığı *Eserü 'l-Arab ve 'l-İslam fi 'l-Hadâratü 'l-Arabiyye* adlı eserin birinci bölümü “Edeb” kısmını zikretmeden geçemeyeceğim. Müellifler burada İspanya'nın Arap hikâyesinden istifade ettiğini delilleriyle açıklamışlardır. Hikâyeciliğin yükselme devrinde aslı Arap hikâyesine dayanan üç hikâye yazılmıştır. Bunlar *Kelile ve Dimne*, *Sindbâd* ve diğer hikâyelerdir.³⁰ İnsafli muhafazakâr Batı tenkitçileri Fransız yazar De Centre'ye ait De Sal modern asrın en iyi hikâyesi olarak kabul etmektedir. Çünkü onlara göre bu hikâye eski ve yeni hikâyeler arasında birleştirmektedir. Zira bu hikâye Antere kıssasını doğru, gerçek ve gayet açık ifadelerle anlatmıştır. Bu insafli batılilar bu hikâyeye bundan önceki gerçekleri tasvir eden Antere hikâyesi arasındaki benzerliğin sosyal problemlerin açıklamalarıdır ki, bugün buna saygı daha da artmıştır. Keza bu benzerlik, bu asırda medenileşmeye çalışan büyük bir grubun hidayetine sığındığı çözüm yolunu göstermiştir. Bu kıssa çok önceki zamanlara ait olup benzerlerinden de önce yazılmışlardır. De Centre'ye ait De Sal hikâyesinin yazılmasının üzerinden 14 asırdan fazla geçmiştir. Araplara Avrupalıların hikâyecilikte ileri gitmeleri konusunda bunları delil getirmeleri övünç kaynağı olarak yeter. Onlar

³⁰ Metinde *el-Kıssatü 's-Sûfiyye* ismiyle geçen eserin yazarını tespit edemedik. Çeviren.

İtalyan hikâyeci Bukaşî'nin hikâyelerinde olduğu gibi eski Arap hikâyelerini taklit ederek uydurdukları Grek üstürelerini kaldırıp atmışlardır. Bazı Avrupalı Arap edebiyat tarihçileri İtalya'daki Bukaşî ve İngiltere'deki Chuucer veya Don Juan İspanyalı Divan yazarının hikâyelerinde sadece Arap hikâyesinin tesirinde kalmalarından öte ondan iktibas ve nakillerde bulduklarına işaret etmişlerdir. Bu konuda Muhammed Müfit Şûvbâşî *el-Arabü ve'l-Hadâratü'l-Avrubiyye*" adlı eserinde Avrupalıların hikâyeciliklerini Arap medeniyetine borçlu olduklarını söylemişlerdir.

Burada Mısırlıların kitaplarından tanıdığı eski Avrupalı hikâye yazarlarından bazılarını tanıtmak yerinde olacaktır. Mesela Dante, Don Juan, Chuucer ve diğerleri böyledir. Avrupalı yazarların bazı Arap müelliflerden çalarak meydana getirdikleri hikâyelerle güya yeni bir Avrupa'nın ortaya çıkmasına yardım etmişlerdir. Sözlerimizi Pir de "Hikâye ve Yedi Asır" adlı eserindeki şu cümlelerle bitirelim: "Araplar M. 10. asırlarda Endülüs'te yeni ve köklü bir medeniyeti yaymışlardır. Tamamen Doğulu insan merkezli bir şiir meydana getirmişlerdir. Bunu da Terbador şairleri kuzeye taşımışlardır. Tarihi kaynaklar, İspanyalılar Endülüs'ü aldıktan sonra, Müslümanlarla İspanyalılar arasında savaş devam ederken bile Endülüs saraylarına esir düşen Arap şairlerinden istifade etmişlerdir. Fransız edebiyat tarihçilerinin müseccel delillerle sabit bu hakikatleri serdetmekten kaçınmamaları şaşılacak bir şeydir. Son olarak Arapların üstünlüklerini inkâr eden Avrupalılara ve onların tarafını tutanlara "Araplar, onların faziletlerini bilmeyenlerden daha büyüktürler" diyorum ki bu gizli bir durum değildir. Arapların, üstünlüklerini inkâr edenlere, İşlerine engel çıkaranlara karşı söyledikleri temsili bir söz vardır. Araplar bu kimseler "Ona ballı bir lokma verseydin elini ısırdı" derler. Onların modern sanatın ürünü olan hikâyeleri, kendilerini diğerlerinden ayıran en önemli vasıflarıdır. Araplar hayale değil gerçekliğe ve doğruluğa değer verirler. Onlar şahısları, yaşadıkları tabi çevreyi dikkate alarak şahsi hadiselerin gerçeklere uygun bir vaziyette ortaya konulmasını gerekli görmüşlerdir. Çünkü Araplara göre en ulvi gaye insani ve ahlaki örneklere hizmet etmektir. Bundan dolayı da ifade ve üslup bakımından açık olmayı toplumun bütün tabakalarına yaymışlardır.

BEŞİNCİ BAHİS

ESKİ ARAP HİKÂYELERİNE NİSPETLE KUR'ÂN KISSALARININ

İFADE ETTİĞİ MANA

Kur'ân-ı Kerim, önünden ve arkasından batılın gelmediği bir kitaptır. Arapların dili ve lügavî üslubu üzerine inmiştir. Kur'ân-ı Kerim, insanları hakka, doğruluğa, güzel ahlaka davet ve insanlara hidayet için gelmiştir. Kur'ân geçmişteki ve gelecekteki hâlihazırdaki gerçekleri doğru bir şekilde anlatmıştır. Yani Kur'ân gerçekleri nakle yorum katmadan ifrat ve tefrite dalmadan Arapların alışık olduğu bir üslup ile vermiştir. Kur'ân-ı Kerim geçmiş milletlerin hikâyelerini güvenilir bir şekilde tafsilatıyla gerçek hadiseler ve kişilere dayanarak anlatmıştır. Bunu yaparken aynı Arapların yaptığı üslubu takip etmiş, hayali ve temsili unsurlara yer vermemiştir. Onların bu hususlardaki metodu sadakat ve ihlastır. Yani hakkı açık bir şekilde anlatmaktır. Onların böyle

yaptığında şüphe ve tereddüt yoktur. Bu sebepten dolayı Kur’ân kıssaları okunup araştırıldığı zaman insan kendisini adeta hadisenin cereyan ettiği yer ve zamanda içinde bulur. Sanki orada anlatılanları görür ve konuşmaları duyar gibi olursun. O hadiseleri denetliyormuşçasına kendini içinde bulursun. İşte Kur’ân-ı Kerim’deki kıssaların bu şekilde gelmesi bütün zamanlar ve mekânlar için geçerli olan risâletin bir parçasıdır. Dolayısıyla Kur’ân-ı Kerim’in kıssalarda ve diğer hususlarda tuttuğu bu yol asırların geçmesiyle zamanların tekerrür etmesiyle değişmez. Bunu insafli ve münevver bir aklın inkâr etmesi muhaldir. İşte Kur’ân-ı Kerim bu yolu tuttuğu için kalplere ve gönüllere hâkim olmuş bir vaziyettedir. O, yönünü de akıllara dönmüştür. Kur’ân-ı Kerim’deki kıssaların tamamı ruhları kaplamış insanların tabiatlarını ve ahlakını terbiye etmiştir. Kur’ân-ı Kerim’in böyle bir yol tutması kendisine asla zafiyet arız olmadığı, şüphenin de bulunmadığı tarihi vesikalara dayalıdır. Bunda başka bir ihtimal yoktur. Aksine kendisindeki gelecekte haber verilen kıssalar ve modern ilmin işaret ettiği şeyler bunu tasdik etmektedir. Hiçbir kimse Kur’ân-ı Kerim kıssalarında bunun aksine bir şey olduğunu zannetmesin. Her ne kadar bu kıssalar tabiatında uzaktan veya yakından bir takım hayal unsuru taşısalar da kıssaların tamamen hayali şeyler olduğu asla söylenemez. Her ne kadar da bazı insani kıssalarda böyle bir durum olduğunu söylemek caiz olsa da bütün kıssaların hayali olduğunun söylenmesi hatalıdır. En azından kendisinde yalanın bulunması muhal olan Rabbanî kıssalarda bu durum caiz değildir. Bu kıssaların doğruluk üzere kurulmuş olmaları gerekir. “Allah’tan daha doğru sözlü kim olabilir”³¹ âyeti bunun böyle olmasını gerektirmektedir. Hayali hikâyeleri Avrupalılar uydurmuşlardır. Kıssadaki doğruluğun ve kıssanın gerçeklere uygunluğunun onun süsü; yalanın da onun ayıbı olduğunu Araplardan öğrenen Avrupalılar, hikâyeye konusunda Arapların doğru yolda olduklarını da anlamışlar ve onları taklit etmişlerdir. Buna rağmen bazı hikâyeleri de uydurmuşlardır.

Abdulkerim el-Hatip bu konuda şöyle demiştir: “Kur’ân kıssaları her türlü hayali şaibelerden uzak, katkısız ve gerçeğe uygun hikâyelerdir. O gerçekleri tasvir etmek için gelmiş olup, başka bir şekilde düşünülmesine ihtimal yoktur. Kur’ân nazil olduğu çevreye ve Arap milletinin alışık olduğu hayat tarzına da tıpa tıp uygundur. Çünkü onlar gelişen hadiseleri kaydetmişler, gerçeklere uygun ve sınırlarına vakıf olunan kıssa anlayışı ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla Kur’ân kıssaları tamamen hakikat pınarından kaynakıldığı için, zamandan zamana değişmeyecek şekilde katıksız membadan çıktığı için bütün zamanlar için geçerlidirler. Farklı farklı yerlerde farklı farklı topluluklara hitap etse de ilmen, mantıken muhtelif kitlelere hitap ettiği için kendisinden istifade edilir ve bulunduğu yerden aşağı asla inmez. Dinine akidesine ve mukaddes kitabına düşkün her Müslümanın vazifesi Kur’ân naslarına ve kıssalarına vakıf olmaktır. Hatta her Müslümanın nasların Arap diline uygun düşen medlullerine vakıf olması gerekir. Bu kıssalarına delalet ettiği manaların dışına taşmadan indi görüşlere, şahsi eğilimlere sapılmadan nasların şeri ve lügavi delaletleri, mefhumları korunmalıdır. Dini kavramların garip ve uzak delaletlerinden ve içeriklerinden kaçınılmalıdır. Aksi takdirde Allah’ın kitabına karşı bir kusur işlenmiş, hatta Allah’ın kelamı tahrif edilmiş olur. Rasûlullah (sav) ashabı ve ilmen kâmil âlimlerin pek çoğu Kur’ân’ın tevilini, tefsirini en

³¹ Nisa, 4/78.

iyi bilenler ve anlayanlardır. Üstelik onlar Kur'ân'ın nüzulüne de şahit olan kimselerdir. Kur'ân'ın i'râbını garibini en iyi bilenler de onlardı. Âyetlerin tefsirinden, tevilinden edebe ve takvaya en uygun görüş sorulduğunda âlimler “*Onun tevilini ancak nüzulüne şahit olanlar bilir*” meşhur sözünü söylerler. Bu, sadece âyetlere taşınması gereken manadan daha fazlasının yüklenmesi korkusundan dolaydır. Bununla beraber Allah'ın güvenilir kullarının şeriat ve din konusundaki takvalarından dolayı ileri gelen âlimlerin, İslam'ın delillerini, Kur'ân naslarının ve kıssalarının manalarını surlar kadar kuvvetli kaleler içinde koruduklarını görüyoruz. Bundan dolayı bugüne kadar Kur'ânî nasların lügavî manasına hamledilmesi ve hakiki manasından uzaklaşması mümkün olmamıştır. Yine bundan dolayı din âlimleri Kur'ân hakkında daima şeriata uygun açıklamalarda bulunmuşlardır. Ne var ki bu araştırmayı yapmama sebep olan kimseler, Kur'ân kıssalarına edebi bir sanat olarak bakan bazı sanat adamları, buna muhalif fikirler ileri sürmüşlerdir. Ben de onlara reddiye olarak bu konuda olabildiğince yazdım. Çünkü onların bu düşünceleri, Kur'ân-ı Kerim'e inanan bir Müslüman tarafından kabul edilmesi gereken inanç esaslarına muhaliftir. Zira biliyoruz ki; “*Kur'ân'ın önünden ve arkasından asla batıl gelmez.*”³²

Kur'ân-ı Kerim sadece doğru olanı anlatır; açık ve hak olanı söyler. Onun yalan söylemesi muhaldir. Ona yalan değil doğruluk yakışır. Kur'ân'a yakıştırılmaya çalışılan hayali hikâyeciliği dinle alakası olmayan ve sırf hikâyecilerin tesirinde kalanlar söyleyebilir. Bunlar da bu tarz hikâyeciliği Batılı hikâye sanatkârların tesirinde kalarak söylemişlerdir. Yahut bunların Kur'ân kıssaları hakkındaki düşünceleri İslam'a ve Kur'ân'a karşı var olan bir hasedin neticesidir.

Bu zümrenin Kur'ân kıssaları hakkındaki düşünceleri kısaca şöyledir:

“Kur'ân kıssaları, incelenmesi, tespit edilmesi mümkün olmayan ve kendilerinde zaman-mekân unsuru bulunmayan bir takım hikâyelerdir. Kendilerindeki zaman ve mekânlar şahıslar tarihen sabit değildir. Üstelik bunlar hikâyeye olduğu için bunlarda gerçek hadiselerdeki unsurlar aranmaz. Çünkü bu zümreye göre, bu kıssalar dini hakikatleri ve İslami inanç esaslarını ispatlamak için gelmiş şeyler değildir.”

Kur'ân kıssaları hakkında bu düşünceleri besleyenlerden birisi Emin el-Hûlî, diğeri de Halefullah'tır. Bu düşüncenin sancaktarlığını Muhammed Ahmed Halefullah yapmaktadır. Bize göre Emin el-Hûlî'nin ve Halefullah'ın gönüllerinden geçen düşünceler, Kur'ân kıssalarının fenni hikâyeye kültürlerinden müteessiren meydana gelmiş olduğu zannıdır. Hûlî, Halefullah'ın *el-Fennü'l-Kasasıyyü fi'l-Kur'ân* başlıklı doktora tezinden bahsederken söyledikleri gayet açıktır. Yazar, batıl görüşlerinden dolayı pek çok itirazla karşılaşmış düşüncesini savunmak için yazdığı tezinin mukaddimesinde şunları söylemektedir:

“Kur'ân'ın geçmişte meydana gelen hadiseleri ve vakıaları sanat için mi yoksa tarihi vakıalar ve hadiseler oldukları için mi sunduğu birbirinden ayrılmalıdır. Yani Kur'ân'ın bunları iki farklı şekilde arz etmiş olma ihtimali ortaya çıkarmıştır ki; Kur'an, geçmişteki hadiseleri canlı olayları sunmasının, şahıslardan ve hadiselerden

---

³² Fussilet, 41/42.

söz etmesinin sadece sanat yönüyle olduğu açıktır. Bunları tarihi bilgi olsun diye değil de, ikinci hedef olan sanat olarak sunmasından dolayı Kur'ân, tarihi unsurları açık bir şekilde ihlal etmiş, hadiselerin geçtiği zamanı kasten ve bilerek sınırlamamış, olayların cereyan ettiği yerleri zikretmemiş, şahıs isimlerini vermemiştir.”

Biz de Hûlî ve Halefullah'a şöyle cevap veririz:

Kur'ân kıssaları, her ne kadar fesahatin ve belagatin i'câzın en parlak, en üstün derecesinde olsa da, Hûlî'nin iddia ettiği gibi, modern hikâyecilerin kararlaştırdıkları modern hikâye prensiplerine uygun tarzda sanat için sanat anlayışının mahsulü değildir. Aksine bu kıssalar kendisine hiçbir kusur ve ayıbın isnat edilemeyeceği kadar yüksek bir üslupta sunulmuşlardır. Hakkı esas alan bu kıssalar, dağınık ve kaygan sanat güzelliklerinin ötesinde, gerçeği hayalden ve maceradan uzak bir şekilde kuşaktan kuşağa aktaran kıssalardır. Çünkü hayal ve maceraya dayalı batıl modern hikâye sanatının üslubu söze arıza getirir. Onu güzellikten ve zarafetten uzaklaştırır. Üslup bakımından güzelliğin kemalin en üst derecelerinde olan ilahi kelimeler, anlatım, tasvir gerçekleri kuşatma ve onlara hâkimiyet yönüyle Allah'ın mucize kelamı Kur'ân ise hayali, suni ve uydurma güzelliklerden münezzeh olup, bunlara ihtiyacı olmayacak derecede yüksek seçkin hedeflere sahiptir.

Hûlî ve Halefullah'a tekrar şöyle sesleniyoruz:

“Kur'ân-ı Kerim senin söylediğin gibi zamanı ve mekânı dikkate almak şahısların ismini vermemek suretiyle açık tarihi değerleri kasten ihlal etmiş değildir. Aksine tarihi gerçekleri en güzel bir arz metodunu uygulayarak en yüksek bir üslupta eksiksiz olarak yerine getirmiştir. Kur'ân-ı Kerim'de kıssaların yer almasındaki asıl hedef onları dini bir arz metoduyla sunmaktır. Kur'ân-ı Kerim bunda da isabetli davranmıştır. Peki, Kur'ân-ı Kerim'in gerçek ve tarihi kıssaları sunmasının sebebi nedir? Hûlî, Kur'ân-ı Kerim'in miladi takvimi kullanarak mı gün ay zaman ve tarih vermesini istiyor. Kıssaların dini maksat taşıması bunları mı gerektiriyor. Kur'ân kıssalarında anlatılan hadiseler çok eski olup zamanın derinliklerine kadar uzanmaktadır. Peki, Kur'ân-ı Kerim miladi tarih dışında hangi tarihi verebilirdi. Bu nasıl olacak ki tarihi gerçekleri anlamak için insanlar muhtelif tarihler kullanmaktadır. Hûlî, Kur'ân-ı Kerim'deki kıssaların yerlerin açıklanmasını istemektedir. Keza, Hûlî, Kur'ân-ı Kerim'de geçen kıssaların cereyan ettiği yerlerin genişliğinin, uzunluğunun açıkça belirtilmesini istiyor. Bunlar kuzey-güney, doğu-batı yönlerinin elemi boylamını, isim, nesep ve şahıslar zikrederek vermesini mi istemektedir? Fesühhanallah! Bunların hiç birisi Kur'ân-ı Kerim'in dini hedeflerinden birisi değildir. Kur'ân bunların hiç birisini zikretmez. Bunları sadece ibret mevize zikir gibi dini maksatların hepsini gerçekleştirmek için zikreder. Kur'ân-ı Kerim Allah'ın hatırlanması hedefine taalluk etmeyen tarihi hakikatlere temas etmeyen bunlara terettüp etmeyen şeyleri de terk eder.”

Ayrıca Hûlî'ye de şöyle diyoruz:

“Aslında senin söylediklerini Kur’ân-ı Kerim yalanlamaktadır. Mesela “**Bu hak bir kıssadır.**”³³ “**Sana onların gerçek haberlerini anlatıyoruz**”³⁴ “**Bu Kur’ân’ı vahyetmek suretiyle sana en güzel kıssaları hikâyeye edeceğiz. Gerçekten sen bundan önce bunları bilmiyordun.**”³⁵ “**Bunlar sana vahyettiğimiz gaybi haberlerden bazılarıdır; bunları ne sen ne de kavmin bundan önce biliyordunuz. O halde sabret akıbet Allah’tan korkanlarındır.**”³⁶ “**Allah sözün en güzelini hem aynı benzerlik ve ahenkte, hem de tekrarlı (ve karşılıklı, ifadeli) bir kitap olarak indirdi. Rablerinden korkanların ondan (âyetleri dinlemekten dolayı) tenleri ürperir. Sonra da bedenleri ve kalpleri Allah’ın zikri için yumuşar. İşte bu (kitap) Allah’ın (son gönderdiği) rehberidir. Dileyene/dilediğine, bununla doğru yolu gösterir. Allah kimi de sapıklık da bırakırsa, artık ona doğru yolu gösteren bulunmaz.**”³⁷ Kur’ân-ı Kerim’in beyânî ve ilmî i’câzı her kelimesindeki doğruluk alametleri sizi yalanlamaktadır. Ancak bu sözlerinizin tesirinde kalanlar da olabilir. Zira herkesin bunlara araştırma ve derinliklerine vakıf olma şansı bulunmamaktadır. Bundan dolayıdır ki, sizin sözleriniz Kur’ân-ı Kerim’e cephe alınmasının kapısını aralar.”

Allah Teâlâ’nın sözleri sözlerin en güzelidir. Kıssaların en güzeli de istisna ve ilavesiz mutlak manadaki Kur’ân kıssalarıdır. Mevlâ’dan bizi Kur’ân kıssaları konusunda yanlış yapmaktan, onlara eksiklik veya fazlalık isnat etmekten korumasını diliyoruz. Allah, insanları Emin el-Hûlî’nin peşinden gidenlerden ve Muhammed Ahmed Halefullah’ı takip edenlerden muhafaza etsin. Halefullah, *el-Fennü’l-Kasasiyyü fi’l-Kur’ân ve el-Kıssatü fi’l-Kurân* adlı kitaplarında Kur’ân kıssalarını kısımlara ayırmış bunların gerçek manada yaşanmış tarihi kıssalar olmadığı düşüncesini ortaya atmıştır. Halefullah, bu kıssaların, ibret, ıslah ve irşat maksatlı olduğunu söyleyerek bunların hikâyeye sanatının yaşanmış müspet örnekleri değil sadece manevi hikâyeler olduğunu iddia etmiştir. Halefullah, Kur’ân kıssalarını sanata dayalı bir hikâyeye olarak takdim etmiştir. Yaşanmış tarihi hakikatleri hırpalayarak ve özüne zara vererek sunmuştur. Kur’ân kıssaları hakkındaki düşüncelerini kendi indi görüşü üzerine bina etmiştir. Halefullah, bu kıssaların Kur’ân’ın kastettiği manada cereyan eden kıssalar değil, vakalara uygunluğun ötesinde sadece sanat için irat edilmiş manevi kıssalar olduğunu söylemiştir. Bu durumda zarar gören ve tahrip edilen tarihi hakikatler olur. Ne var ki bunlara göre bunda bir zarar yoktur. Bunlar Kur’ân kıssalarının, Avrupâî bir sanat türü olan sanat için sanat anlayışının ürünü olduğunu söylemek de bir beis görmemişlerdir. Hâlbuki tarihi hakikatler ifade eden Kur’ân âyetlerinin bir edebiyat anlayışı için var olduğu düşüncesi, müsteşriklerin bu kıssalara dil uzatmasına sebep olmuştur. *el-Kıssatü’l-Kurâniyye* sahibinin batıl düşüncelerinin esas kabul edilmesi haktan ve hakikatten uzaklaşılması demektir. Bunlar taşıdıkları hastalıklara şifa olmayan ilaçlara sarılan kimseler gibidir. Musibeti bertaraf ediyormuş gibi gözükün; ancak bunlardan daha fenasına davetiye çıkaran felaketlerdir.

³³ Âl-i İmran, 3/62.

³⁴ Kehf, 18/13.

³⁵ Yusuf, 12/3.

³⁶ Hüd, 11/49.

³⁷ Zümer, 39/23.

Bu hususta Dr. Abdülğani İvaz er-Râcihi, *el-Menâhicü'l-Cedîde fî Tefsîri Âyâtillâhi'l-Mecîde* adlı eserinde şunları söylemiştir:

“Bir taraftan Kur’ân kıssalarının bizzat bedî bir sanat üslubunun üslubunda geldiğinin söylenmesine mani olamazken, Kur’ân kıssalarının hariçte gerçekleşmeyen hayali hikâyeler olduğunu nasıl söyleyebiliriz?”

el-Fennü'l-Kasasî yazarı Halefullah bu konudaki fikirlerini Arap edebiyatı dalının tesirinde kalarak, Abdülkerim el-Hatib’in, *el-Kasasü'l-Kurân fî Mantûkîhî ve Mefhûmîhî* isimli kitabındaki şu iki düşünceye dayandırmıştır:

1. **Zan**, Halefullah’a göre bir yerde geçen tekrarındaki muradı eda metodunun değişmesi Kur’ân-ı Kerim’in tarihi gerçeklerden daha öte bir anlam ifade etmesi için geldiğinin delilidir. Çünkü bu kıssanın alametlerinin açığa çıkarılması, Kur’ân’ın metodunun sanatkârlık olduğuna imkân vermez. O, *el-Fennü'l-Kasasiyyü fî'l-Kur’ân* adlı risalesinde şöyle diyor: “İslami aklın bizzat kendisi, buradaki tekrarın sebebini soruyor. Bu sorunun cevabı da şudur: Farz edelim ki tekrara sebep olan sırlara vakıf olma gücüne sahip olduk. O halde bu ihtilafın sebebi nedir? Bu kıssanın iki farklı yerde niçin farklı bir şekilde irat edilmiştir. Sonra Musa (as) hikâyesindeki ihtilafi iddiasına örnek olarak vermiştir.

Halefullah’a cevaben şöyle deriz:

“Bu tekrardan maksat, sizin zannettiğiniz gibi bu kıssalar belirli bir sanat üslubuna göre gelmiş değildir. Aksine bir mecmuadaki tekrar, her yönüyle ve tam manasıyla bir mana ifade etmektedir. Bu durum tarihi gerçekleri resmetmekte ve manayı tam olarak açıklamaktadır. Bunlar sadra şifa verecek açıklamalarda bulunmuştur. Bu sûrede yapılan tekrar gerçek manada diğerinde yapılmamıştır. Bu tekrarlar siyakın gereğidir. Binaenaleyh Kur’ân-ı Kerim’in beyânî bakımından i’câzına delildir de *el-Fennü'l-Kasaî* projesinin gereğine uygun cereyan etmemiştir. Çünkü her bir lafzın kendisiyle kastedilen bir manası vardır. Lafızların tamamı hadisenin gerçek manasını ortaya koyar. Ona diyoruz ki; kıssadaki tekrarın bir sebebi, kelimenin tekrar edilmesinin bir faydası mutlaka vardır. Âyetteki ziyade-noksan, takdim-tehir, küll-cüz, ibdâl vs. bunu gerektirmektedir. Tâhâ Sûresindeki Musa (as) kıssası Kasas veya Neml Sûresi yerine konulmuş olsaydı, Her sûrede ortaya çıkan vaziyete uygun hikmetin vaz’ edilmesinin maslahatı ortadan kalkardı. Ona aynı şekilde yine söylüyoruz; hikâyedeki tekrar, hikâye edilende değildir. Çünkü Kur’ân-ı Kerim kıssanın tekrar edilmesini kastetmektedir. Zira bir sûrede bir şekilde, diğerinde başka bir şekilde bir ibret vardır. Bir lafzın diğerinin yerine konulması eksiksiz tam bir tarihi gerçeği ifade etmektedir. Gerçeğin güvenilir bir şekilde hakkı, doğruyu bütün yönleriyle söyleyecek, anlatılanı da kapayacak şekilde tam manasıyla naklinin tamamlanmasını sağlamaktır.

Tâcü'l-Kurrâ Mahmud b. Hamza Nasr el-Kirmânî, Tâhâ Sûresindeki benzerlik hakkında şöyle demiştir. “(Rasûlüm!) Mûsâ’nın haberi sana geldi.”³⁸ “Hani, vaktiyle (Sîna’da) o bir ateş görmüştü de ailesine: Siz durun, çünkü ben bir ateş gördüm. Belki

³⁸ Tâhâ, 20/9.

size ondan bir kor getirir yahut ateşin yanında bir yol gösteren bulurum, demişti.”³⁹ Neml’de ise “Hani Mûsâ (gece yolunu şaşırmişti da) ailesine “Gerçekten ben bir ateş fark ettim; ondan size (yol hakkında) bir haber getireyim yahut parlak bir kor getireyim de (ateş yakıp) ısınasınız” demişti.”⁴⁰ Kasas Sûresinde ise aynı konu şöyle anlatılmıştır: “Mûsâ, (aralarında konuşulan) müddeti bitirip ailesiyle (Mısır tarafına) yola çıkınca Tûr’un (sağ) tarafından bir ateş fark etti. Ailesine “siz bekleyin” çünkü ben bir ateş gördüm, belki oradan bir haber veya (ocak yakıp) ısınırız diye bir parça kor getiririm dedi.”⁴¹

Bu âyetler, Mûsâ (as)’ın ateşi gördüğünü, bundan dolayı ehline orada beklemesini emrettiğini, o ateşten kendinin ısınmaları veya ihtiyaçlarını gidermeleri için bir parça getirmeyi yahut kaybettikleri yola dair bir haber getirmeyi umduğunu haber vermektedir. Ancak Neml Sûresinde bunların bir kısmı eksik anlatılmıştır. Mûsâ (as)’ın ateşi gördüğü, ehline orada beklemesini emrettiği Kasas Sûresinde anlatıldığı için Neml’de buna yer verilmemiştir. Kasas Sûresinde ise Neml’de yer verilmeyen “Mûsâ, (aralarında konuşulan) müddeti bitirip ailesiyle (Mısır tarafına) yola çıkınca” cümlesi yer almaktadır. Yani bir âyette mücmel anlatılan diğerinde tafsilatıyla anlatılmıştır. Bazen de önce tafsilatlı sonra mücmel anlatılır. Tâhâ Sûresinde tafsilatlı anlatılan Neml’de mücmel anlatılmıştır. Tâhâ Sûresinde “...Yahut ateşin yanında bir yol gösteren bulurum”⁴² cümlesi ile konu hakkında daha fazla açıklama yapılmıştır. Yani âyetteki bu cümle “Bana yoldan haber vereni yahut yolu göstereni bulayım” demektir. Tâhâ Sûresinde haberin zikri tehir edilmiş, diğer âyetler lafzan ve manen birbiriyle hemen hemen aynı olup bu âyetlerde haberler başa geçmiştir. “Le Ala” lafzı Kasas Sûresinde aynı lafızla tekrarlanırken, diğer iki sûrede de manen tekrarlanmıştır. Yani “Le Ala” lafzı ile aynı manaya gelen lafızlar tekrarlanmıştır. Çünkü Tâhâ Sûresindeki “...Yahut ateşin yanında bir yol gösteren bulurum”⁴³ cümlesi “Le Ala” manasına gelmektedir. Çünkü “Yakında getireceğim” cümlesi de “Le Ala” manasına gelmektedir. Yani üç farklı âyetteki üç farklı ifade aynı manaya gelmektedir. Çünkü ateşten bir parça başında ateş olan bir odundan bir meşaledir ki, üç farklı sûre-i celilede de bu kelimeler bir olan Rabbimiz tarafından tabir edilmiştir. Bunu Kirmânî müteşabih konusunda yazdığı kitabında bu kıssa ile alakalı olarak bu farklılığı zikretmiştir. Tâhâ Sûresinde bunu takip eden sekiz farklı yerde zikretmiştir. Bunu diğerleriyle karşılaştırmış ve müteşâbih olmasındaki sırrı da açıklamış, bu tabirlerdeki ihtilafların hikmetini de izah etmiştir. Muhammed Halefullah’ın birinci zannına verdiğimiz cevabı bu kadarla iktifa ediyoruz.

2. **Zan**, Kur’ân-ı Kerim kıssaları arz ederken, hadiselerin vakıya uygun gerçekler olup olmadığına bakmamıştır. Aksine gerçeğe uysun yahut uymasın, Ehl-i Kitabın düşüncelerine göre bu kıssaların gerçekliklerinin veya gerçek olmamalarının eşit olduğunu göz önünde bulundurmıştır. Bundan dolayı tetkik ve tahkik edildiği takdirde Kur’ân kıssalarında anlatılan

³⁹ Tâhâ, 20/10.

⁴⁰ Neml, 27/7.

⁴¹ Kasas, 28/29.

⁴² Tâhâ, 20/10.

⁴³ Tâhâ, 20/10.

bazı hadiselerin tarihleriyle, zaman içinde ortaya çıkan bazı hadiselerin tarihi arasında, bazı ihtilaflar ortaya çıkmaktadır.

Halefullah risalesinde şöyle demektedir:

“Burada kendisine dönüp bakıldığında tarih içinde ortaya çıkan şudur: Kur’ân kendisinde risâlet/nübüvvet alametleri olarak varit olan haberleri, geçmiş kitaplara ve Ehl-i Kitabın bildiği haberlere uygun olarak getirmiştir. Bunun sebebi, bu haberlerin tarihi açıdan doğruluklarının ölçüsünün nübüvvet ve risâlete delaletleri yönüyle Ehl-i Kitabın bildiği haberlere uygun olduğunu düşündürmek içindir. Allah Teâlâ Yusuf kıssasında bunu zikrettikten sonra şöyle buyurmuştur. *“Elbette temiz / gerçek akıl sahipleri için onların hayat hikâyelerinde (büyük birer) ibret vardır. (Bu Kur’ân) uydurulan bir söz değildir. Ancak o, önceki (ilahi kitapların asıllarını) doğrulayan, her şeyi açıklayan (bir kitaptır), İman eden bir toplum içinde bir yol gösterici ve rahmettir.”*⁴⁴ Musa (as) ve Firavun’un kıssasını anlattıktan sonra da Allah Teâlâ, *“Eğer sen, sana indirdiğimiz (geçmiş peygamberlerin haberlerin) den (ufak bir) şüphe ediyorsan, senden önceki (indirdiğimiz) kitabı okuyanlara sor. Ama yemin olsun ki, Rabbinden (hiç şüphe kalmayacak şekilde) gerçek gelmiştir. O halde asla şüphe edenlerden olma!”*⁴⁵ buyurmuştur. Allah Teâlâ’nın bu sözünden anlaşılan şey şudur: Her ne kadar Kur’ân’a uygun olan bu durum, tarihi hakikatlere muhalif olsa da, nübüvveti, risaleti susturmak, yalanlamak suretiyle onda Kur’ân’a dil uzatmalarına sebep olacak bir şey bulamamaları için, Kur’ân, Ehl-i Kitabı yalanlamadığı gibi, onlara yağcılık ve iltifat da etmemiştir.

Benim buradan anladıklarımı onun şu cümleleri de teyit etmektedir:

“Kur’ân kıssaları konusundaki görüşümüzün, sadece kendisiyle sabit olduğu zahiri verilere hasredilmiş olduğuna imza atabiliriz. Yani bu konuda sadece bizim görüşümüzün doğru olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bazı edebiyatçıların kendileri için tanıdığı edebi hürriyetin alametlerinin Kur’ân-ı Kerim’de mevcut olduğuna ve Kur’ân’ın bunu kasten böyle yaptığına kuvvetle delalet eden işaretleri gördüğümüzü de söylemeye muktediriz.”

Biz de bu düşünceleri şu cümlelerle reddedebiliriz

“Kur’ân Kerim haktan başka bir şey söylemez; o sadece hakikati haykırır. Kur’ân-ı Kerim’in tarihi gerçeklere aykırı olması nasıl olabilir? Eğer Kur’ân’da tarihi hakikatlere aykırı bir şey olsaydı bu durumda Kur’ân’da serbest sanattan bahsedilebilirdi. Bu görüş de sahibinin batıl taraftarı olmasına sebep olurdu. Hâlbuki edebiyatçılar ve sanat için hikâye üreten adamlar için caiz olan şeyler, yalan söylemesi muhal olan Allah Teâlâ için nasıl caiz olabilir? Bu Kur’ân’a ve onun zımında Allah Teâlâ’ya yapılmış büyük bir iftiradır. Allah Teâlâ kötülüğü emretmez. Allah Teâlâ’ya bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?”

Muhammed Halefullah Allah Teâlâ’nın *“Allah’tan daha doğru sözlü kim olabilir?”* âyetini unuttu mu ki? Yine bu adam Kur’ân-ı Kerim’de Ehl-i kitabı

⁴⁴ Yusuf, 12/111.

⁴⁵ Yunus, 10/94.

yalanlayan âyetleri okumadı mı ki? Bu âyetlerden bazıları şunlardır: “*Tevrat indirilmeden önce, İsrail (Yakub)in kendisine haram kıldığı dışında, yiyeceklerin hepsi İsrail oğullarına helal idi. De ki: "Eğer doğrulardan iseniz, haydi Tevrat'ı getirip okuyun", Kim bundan sonra Allah'a karşı yalan uydurursa, işte onlar zalimlerin ta kendileridir. De ki: "Allah doğru söylemiştir. Öyle ise dosdoğru, Allah'ı birleyici olarak İbrahim'in dinine uyun. O, müşriklerden değildi".*⁴⁶ “*Kitap ehlinden öyle bir grup da vardır ki, siz onu kitaptan sanasınız diye, dillerini kitaba doğru eğip büklerler. Hâlbuki o, kitaptan değildir. Bu, Allah katındandır, derler; oysa o, Allah katından değildir. Allah'a karşı, kendileri bilip dururken, yalan söylerler.*”⁴⁷

Halefullah, Kur’ân’ın Ehl-i Kitab’ın görüşlerine bakışını, onların Tevrât’ın hükmünü nasıl tekzip ettiklerini, dolayısıyla Yahudi ve Hristiyanların gerçekler ile yüzleşmesini konu edinen şu âyetleri de mi okumamış?

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “*Ey peygamber, ağızlarıyla "inandık" deyip, kalpleriyle inanmamış olanlardan ve Yahudilerden küfürde yarış edenler seni üzmesin. Onlar yalana kulak verirler, sana gelmeyen diğer bir topluluğa kulak verirler, kelimeleri yerlerinden değiştirirler, eğer size bu verilirse alın, bu verilmezse sakının, derler. Allah birini şaşırtmak isterse, sen onun için Allah'a karşı hiçbir şey yapamazsın. Onlar öyle kimselerdir ki, Allah, onların kalplerini temizlemek istememiştir. Onlar için dünyada rezillik var ve yine onlar için ahirette de büyük bir azap vardır.*”⁴⁸

Keza şu âyetleri de mi görememiş:

“*İncil ehli de Allah'ın ona indirdikleriyle hükmetsinler. Kim, Allah'ın indirdiği ile hükmetmezse, işte onlar fâsıkların ta kendileridir.*”⁴⁹ , “*Ve Allah demişti ki, 'Ey Meryem oğlu İsa, sen mi insanlara; 'Beni ve annemi, Allah'tan başka iki tanrı edin'in' dedin?'". "Hâşâ, dedi, sen yücesin, benim için gerçek olmayan birşeyi söylemem bana yakışmaz. Eğer demiş olsam, sen bunu bilirsin, sen benim nefsimde olanı bilirsin, ben ise senin nefsinde olanı bilmem, çünkü gaybları bilen yalnız sensin, sen!"*⁵⁰

Kur’ân kıssaları hakkında söylenenlere reddiye olarak en son bunları söylüyorum. Hakka ve doğruya dönülmesini istiyorum.

ALTINCI BAHİS

KURÂN KISSALARINI MEYDANA GETİREN DEĞERLER

Kıssaların Teşekkülündeki en önemli unsurlar, üslûp, zaman, mekân ve şahıslardır. Hz. Âdem (as) ile alakalı kıssa için bu unsurları ele alacağım. Bu kıssada anlatınlar diğerlerinde de tatbik edilebileceği için mühimdir. Bunları şöylece sıralayalım:

⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/93-95.

⁴⁷ Âl-i İmrân, 3/78.

⁴⁸ Mâide, 5/41.

⁴⁹ Mâide, 5/47.

⁵⁰ Mâide, 5/116.

1. **Üslup:** Kıssaların, hadiselerin anlatılmasında ve karşılıklı konuşmalarda edebiyatçıların uyguladıkları iki metot vardır: a) Kıssadaki karşılıklı konuşmaları görüş alış verişlerini resmettikten sonra hadiseyi aktif olarak yaşayan, gören ve duyan şahısları kıssa içinde sunmasıdır. Bu metotta kıssayı yazan kâtibin yeri bellidir. Bu üslupta yazan kimsenin hikâyeyi oluştururken naklettiği sözleri “Falan şöyle dedi” diye belirtir. Hatta ismini, sıfatını yahut meşhur ismini künyesini bildirir. b) Muhadese ve muhavereyi resmettikten sonra kıssa yazarının kıssayı yazarken izlediği metodu kıssadaki manzaraları müşahade etmelerini istediği şahıslara tarif etmesidir. Çünkü onun, hikâyede bütün değerleriyle oluşturmaktan başka ona bir dahli yoktur. Bu durumda çağdaş edebiyatta kıssa yazarının kimliğinin gizliliği sebebiyle “O şöyle dedi” sözü geçmez. Bu metot, kıssanın doğruluğunun ortaya konulmasında en uygun davranış, başkalarına naklinde de en güvenilir yoldur. Temsili anlatımdan da çok uzaktır. Kur’ân-ı Kerim’in metodu, hiçbir üslubun kendisine yakın olamayacak kadar muciz ve açıklayıcıdır. Kıssa hususunda beşeri hiçbir söz de kendisine yaklaşamaz. Hadiseleri nakletme üslubu infialler ve karşılıklı konuşmalar, dinleyenin bunları görmesi içindir. Bu üslubun seçilmesi, kıssada meydana getirdiği canlılığın diğer üsluplardan farklı olmasındandır. Cümleler ve kelimeler arasında hareket, canlılık getirdiği içindir. Âdem (as)’ın kıssasının geldiği bu metodun devamının bulunduğu bilinmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *“Bir zamanlar Rabb’in meleklerle, ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Melekler de ‘Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birisini mi yaratacaksın? Oysa biz seni överek tesbih ediyor ve seni takdis ediyoruz’ dediler. (Rabb’in de) ‘Ben sizin bilmediklerinizi bilirim’ dedi.”*⁵¹ Bu âyette kâle /dedi ve kâlû /dediler lafızlarını bulacaksınız. Diğer âyetlerde de bu böyledir. Meleklerde Allah’a asi olanlara merhamet cinsinden ortaya çıkan şeyleri bulursun. Bu âyetlerde Allah’ın Âdem (as)’a eşyanın isimlerini öğrettiğini ve ona meleklerin secde etmelerini emrettiğini İblis’in kibrinden inadından secde etmediğini görürsün. Nihayetinde Âdem (as)’ın yeryüzüne halife olarak indiğinin anlatıldığını da görürsün. Bunların hepsi son derece fasih ve belîğ bir üslupta olup mucizdir. Seyyid Kutup açık bir üslupta yazdığı *et-Tasvîru’l-Fenniyyü fi’l-Kur’ân* adlı kitabında Kur’ân-ı Kerim kıssalarındaki hayat ve hareketi şöyle ifade etmiştir: Kıssalarda gözlenen manzaralar, o hikâyelerde canlı ve hareketli bir takım şahısların olduğunu göstermektedir.⁵²
2. **Zaman:** Zaman, kendisiyle kıssaların oluştuğu temel direklerdir. Zaman kıssada çok önemli bir unsurdur. Çünkü hadiseler durumlar, zaman içinde cereyan etmektedir. Kendisinde hadiselerin olgunlaştığı ve tekâmül ettiği zarfı zaman. Her hadisenin bir vakti vardır. Zaman içinde geçen hiçbir

⁵¹ Bakara, 2/30.

⁵² *et-Tasvîru’l-Fenniyyü fi’l-Kur’ân*, 32.

hadise zamanın önüne geçmez. Kur'ân-ı Kerim kıssalarında düşünülen şey şudur: Kıssalardaki zaman bir kaideye boyun eğmez. Aksine bu kaide de kendisinde cereyan eder. Bu onunla bizim aramızda kaç sene geçtiği açık olmayan geçmiş zamanın az öncesidir. Çünkü bu zamanın açıklanmasının ibret ve öğüt alınmasına bir katkısı yoktur. Ekseriyetle kıssanın bazı esrarına da bir açıklık getirmez. Her ne kadar kıssadaki müddetin açıklanmasının öğüt ve ibret alınmasına bir katkısı olmasa ve kendisinden bir fayda elde edilmese de Kur'ân-ı Kerim o müddeti açıklamayı ihmal etmez. Zira kıssanın güzelliği ve olgunluğu ancak bununla tamam olur. Allah Teâlâ'nın Hz. Yusuf (as) hakkındaki “*O, hapiste senelerce kaldı...*”⁵³ âyetinde olduğu gibi ki, bu onun hapisanede kaldığı müddetin süresine ve imanının kuvvetine, hayatın acımasızlığı karşısındaki musibetlere güzel bir sabır sergilemesine delalet etmektedir. Keza onun gücünün arttığına hapisane de bile Rabbine dua ettiğine delalet etmektedir. “*Ey hapisane arkadaşları! Ayrı ayrı kapılar mı daha hayırlı yoksa tek ve Kahhâr (sıfatının sahibi) olan Allah mı daha hayırlıdır?*”⁵⁴ âyeti bu durumu ifade etmektedir. Önceki cümle uzun bir zamana delalet ettiği gibi bu âyetle Hz. Yusuf'un kendisine atılan iftirayı işleyip işlemediği tahkik edilmeksizin onun bir müddet hapisane de kaldığına delildir. Hapisteki bu uzun müddet onun imanını ve hakka karşı sebatını artırmıştır. “*Sahibine dönüp ellerini kesen o kadınların durumunu sor. Rabbim o kadınların hilelerini çok iyi bilmektedir*”⁵⁵ âyetinde olduğu gibidir. Hz. Yusuf'un cevap vermesi için yolladığı habere Melik acilen cevap vermemiştir. Yine “*Babalarına yatsı vakti ağlayarak geldiler*”⁵⁶ âyetinde muayyen bir zaman zikredilmiştir. Bu da onların yalancılığına delalet etmektedir. Âdem (as) kıssasındaki hadiselerin ve sahnelerin içinde zımnî bir zamanın bulunduğu düşünülebilir. Zamanın açıkça zikredilmesi kıssanın içeriğine tesir etmez. Çünkü zaman kıssadaki her duruma hâkimdir. Hz. Âdem (as)' kıssasında da mutlak manada zamana bir telmih olduğunu görüyoruz. Şu âyetlerde olduğu gibi: “*Ben, onun yaratılışını tamamladığım ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın.*”⁵⁷ “*Ve Âdem'e isimlerin hepsini öğretti, sonra onları meleklerle gösterip, 'Haydi davanızda sadıksanız bana şunları isimleriyle haber verin' dedi.*” “*Derken onların, kendilerinden gizli kalan çirkin yerlerini kendilerine göstermek için onlara fışıldadı da 'Rabbiniz, başka bir sebepten dolayı değil, sırf ikiniz de birer melek ya da ebedî kalıcılardan olursunuz diye sizi şu ağaçtan men etti' dedi.*”⁵⁸ Bunun dışında işin geçmiş zamanda meydana geldiğine delalet eden mâzî fiil ile gelen örnekler de vardır.

---

⁵³ Yusuf, 12/42.

⁵⁴ Yusuf, 12/39.

⁵⁵ Yusuf, 12/50.

⁵⁶ Yusuf, 12/16.

⁵⁷ Hicr, 15/29.

⁵⁸ A'râf, 7/20.

3. Mekân: Kıssaların geçtiği mekânlarda onların önemli alametlerindedir. Anacak ehemmiyet bakımından zaman mekândan önce gelmektedir. Çünkü zaman, hadiselerin tekerrür etmesiyle o da tekerrür eder. Ne var ki zaman yerinde durmamaktadır. Ancak yer ise böyle değildir. Çünkü mekân hadiselerin tekerrür etmesiyle tekerrür etmez. Hadiseler tekrar eder, olaylar gelişir, bir mekândaki sahneler çoğalır; fakat yer değişmez. Hz. Âdem (as) kıssasında olduğu gibi. Kur'ân-ı Kerim'deki kıssalarda muayyen mekânlar ve müşahhas yerler zikredilmez. Yalnız mekânın insanlar üzerindeki tesiri ve kalplerdeki yeti kıssalardan alınacak ibretler bakımından önem arz ediyorsa başkadır. Mesela Hz. Âdem (as) kıssasında cennetin mutlaka zikredilmesi gerekir. Çünkü cennet kıssanın her yönüyle cereyan ettiği yerdir. Allah'a meleklerle, kitaplara ve peygamberlere ahire gününe inanan her müminin kendisi için çalıştığı ve girmeyi arzuladığı yer cennettir. Cennet insanların dilinden düşürmediği elde edebilmek için kabinin çarptığı en yüce mekândır. Dolayısıyla cennet, bu kıssadan alınması gereken en önemli ve en tesirli bir hissedir. Kıssada belirtildiğine göre göre Allah Teâlâ cennette ona bol nimetler ihsan etmiş; daha sonra da onu ezelde verdiği bir hükmünden ve takdirinden dolayı yeryüzüne indirmiştir. Onun yeryüzüne gönderilme sebebi de halife tayin edildiği yeryüzünün imar edilmesidir. Keza insanoğlu Hz. Âdem (as) kıssasının geçtiği mekânı tanımak ve orada cereyan eden hayreti mucip işleri anlamak için can atmaktadır. Kıssadaki geçen mekânın insanların oraya yönlendirilmesi onlarda ruhi bir tesir bırakması ve bu kıssadan ibret alması için cennetin isminin açıklanmıştır. Kur'ân-ı Kerim, miraç kıssasında da bu önemli yerleri açıklamış, hadisenin cereyan ettiği Mescid-i Haram, Mescid-i Aksâ ve Sidre-i Müntehâ'ya kadar olan kısmını zikretmeyi ihmal etmemiştir. Çünkü bu mekânların insanların kalbinde ve gönlünde büyük bir yeri olduğu kadar Hz. Peygamber (sav)'in diğer peygamberlerin nail olmadığı yüksek mertebesinin açığa çıkarılmasında da bir önemi vardır. Hz. Yusuf ve Hz. Mûsâ (as) kıssalarında da durum aynıdır. Kendilerinde hayret verici hadiseler bulunan bu kıssaların cereyan ettiği yer olan Mısır'ın ismi zikredilmiştir. Çünkü bu kıssaların cereyan ettiği yerleri herkesin gözünü diktiği yerdir. Âlemlerdeki zikrinin ebedi olduğu Kur'ân-ı Kerim'deki şanının yüce olduğu içindir.

Kur'ân-ı Kerim'deki kıssalara bakan bir kimse, mekân unsuru konusunda aşağıdaki hususlarda mülahazalarda bulunur:

- a. Kıssanın gelişimindeki, oluşumundaki mekânın ehemmiyeti, insanların dikkatini öğüt ve ibret almaya celp etmesidir.
- b. Kendisini sınırlayan bir sahanın, mesafenin bulunmaması, mekân isminin sadece bir hikmetten dolayı zikredilmiş olmasıdır.
- c. Kıssaların mekân unsuruna önem vermelerinin bir diğer sebebi de hadiselerin kendi üzerlerinde cereyan etmeleri sebebiyle kıssa ile mekân arasında bir alaka kurulmasının tercih edilmesinden dolayıdır. Çünkü mekân kıssanın gelişimi için uygun bir çevredir.

d. Keza mekânın seçilmesi, kıssanın anlatılmasındaki hikmetle de bir uygunluk arz ettiği içindir. Mesela Hz. Mûsâ (as)’ın elinde zuhur eden Asâ’nın yılanı dönüşmesi mucizesinin tam manasıyla ortaya çıkmasının en uygun yeri Mısır’dır. Zira Mısır Firavun’un sihirbazları ile meşhur bir yerdir.

4. **Şahıslar:** Şahıslar da kıssayı ayakta tutan temel direklerden ve değerlerdendir. Bu kıssalarda geçen şahıslar, isimleriyle, müsemmalarıyla ve sıfatlarıyla kıssaların önemli unsurlarındandır. Bir kıssadaki şahsın kıssadaki ismiyle zikredilmesi, orada hayatı, hareketi, zindeliği bahşeder ve dikkatleri üzerine çeker. Bazen de insanın tanınmasında isim yerine geçtiği için kıssadaki şahıslar, ismiyle değil, vasfıyla zikredilir. Bazen de şahsın gerçek yüzünü ortaya çıkaracak önemli ve ayırıcı nitelikleri zikredilir. Mesela Hz. Mûsâ (as) kıssasındaki genç ve salih kulun zikredilmesi gibi ki, buradaki kastedilen kendisinden bir şey öğrenmeye çalıştığı Musa (as)’dır. Allah Teâlâ bu salih kulu kendisini diğerlerinden ayıran hususi vasfıyla tanıtmıştır. Bundan dolayı Cenâb-ı Hak, “*Nihayet kullarımızdan bir kul buldular ki, biz ona katımızdan bir rahmet vermiş ve tarafımızdan bir ilim öğretmiştik*”⁵⁹ buyurmuştur.

Cenâb-ı Hakkın Kur’ân-ı Kerim kıssalarında kendilerinden haber verdiği şahısların isimlerinin, bizzat isimlendirildikleri kimseler dışındakiler için kullanıldığına dair bir bilgi ve işaret yoktur. Bunun sebebi, bu kıssaların, gerçeklerin hikâye edilmesinden meydana gelmiş olmalarıdır. Şeyh Muhammed Abduh’a tabi olan Reşit Rıza *Menâr Tefsiri*’nde “*Vaktiyle meleklerle Âdem’e secde edin, demiş idik. İblis hariç onların tamamı ona secde etmişlerdi*”⁶⁰ âyetinin tefsirinde bunun aksini iddia etmiştir. Çünkü onlara göre *melâike* lafzından kastedilen mana, bizim bildiğimiz ve inandığımız melekler değil, yeryüzüne dağılmış, yeryüzünün kıvamını ve nizamını sağlayan ruhani sembolik kuvvetlerdir. Abduh’a göre, melekler, bu ruhani kuvvetlere işaret eden rumuzlardır. Allah Teâlâ’nın bütün eşyanın isimlerini Âdem (as)’a öğretmesinden maksat, insanoğlunun dünyayı imar edebilmesi için onu bunları öğrenmeye müsait bir akılla yaratması ve bu potansiyeli tasarruf etme gücünü onun emrine vermiş olmasıdır. Yine ona göre, bütün isimlerin Hz. Âdem (as)’a öğretilmiş olması kendisine verilen bu gücün sembolik ifadesidir. Keza meleklerin Hz. Âdem (as)’a secde etmeleri de insana verilen bu gizli kuvveti sembolize etmesidir.

İblis’e gelince, Abduh’a göre o da, insanoğlunun emrine almaya güç yetiremediği sembolik bir kuvvettir. İblis ve Şeytan de bu gizli gücün sembolik adıdır. Abduh, bunu güzel fikri melek olarak; kötü düşünceyi de Şeytan olarak görme düşüncesi üzerine bina etmiştir.

Abduh bu âyetle alakalı olarak şöyle demektedir:

⁵⁹ Kehf, 18/65.

⁶⁰ Bakara, 2/34.

“Güzel fikrin Melek; kötü fikirlerin de Şeytan olduğu düşüncesi doğru ve geçerli kabul edildiği takdirde bu âyetin bizim görüşlerimize işaret etmiş olması uzak bir ihtimal değildir. Buna göre, Allah Teâlâ, yeryüzünü yaratarak, onun nizamını, kıvamını kendilerine vermeyi dileyerek bu güçlerin emrine amade kılmış; bu ruhani kuvvetlerden her bir sınıf için kendi vazifesi dışına çıkamayan hususi bir mahlûk nevi olarak yaratmıştır. Yine insan dışında, bu kuvvetlerden her bir sınıfın gücü, kendisine tahsis edilen ve aşılması mümkün olmayan tesirle sınırlıdır. Allah Teâlâ, bu kuvvetlerin tamamını kullanabileceği ve yeryüzünün imarında onları emrine alabileceği bir gücü insanoğluna vermiştir. Bu kuvvetlerin insanoğlunun emrine verilmesi de Kur’ân-ı Kerim’de, itaat ve boyun eğme manalarına gelen secde ile tabir edilmiştir. Allah Teâlâ insana sınırsız bir istidatta yaratmıştır. Yeryüzünde başka hiçbir kavme vermediği hilafet tasarrufunu da ona vermiştir. Çünkü insan varlık âleminin en mükemmelidir. İnsana verilen bu kuvvetlerden İblis diye tabir edilen bir kuvvet istisna edilmiştir. İblis, Cenâb-ı Hakın bu âleme tam manasıyla bağladığı bir kuvvettir. Bu kuvvet, olgun veya olgunlaşma istidadında olanı noksanlığa yönlendiren bir kuvvettir. Yine o kuvvet var gücüyle insanı yokluğa göndermek için direnç gösterir. İnsanı beka yolundan alıkoyar ve varlığını yokluğa çevirir. İnsanın hakikate tabi olmasına karşı çıkar, hayırlı ameller yapmasını engeller. İnsanın bütün gücünü yeryüzündeki halifelik vazifesinin kendisiyle tamamlandığı hayırlı ve faydalı olan işlere sarf etmesine mani olmak için insanla daima mücadele eder...”⁶¹

Biz de ona şöyle cevap veriyoruz:

“Bu yorumlar Allah’ın kitabını anlamamak için yapılan bir manevradan ibarettir. Meleklerin hakikati onun dışındaki bütün varlıklara muhaliftir. İblis de böyledir; diğer varlıklara benzemez. Secde etti (secede) ve secdeden kaçındı manasına gelen (ebâ) kelimelerinin manaları da şeyhin anlattığı gibi değildir. Çünkü şer’î lafızları dinde ve şeriatı ifade ettikleri gerçek manalara hamletmek gerekir. Fıkıh usulü ilminde bu böyledir. Dini kelimelere hakiki manaları yerine sembolik ve temsili manalar verilmesi, dinin gerçeklerinin zayi edilmesine sebep olur. Allah Teâlâ’nın kitabını en doğru metotla tefsir etmekten döndürür. Abduh’un verdiği sembolik mana metodu, bizi Kur’ân’ın nazil olduğu Arap dilinden uzaklaştırır. Bu tarz mana, İcma prensibine de muhaliftir. Kur’ân’ın üzerine icma edilen manasının dışındakileri terk etmekten başka çaremiz yoktur. Kurtubî “O gün (amelleri tartacak) terazi haktır. Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtulanlardır.”⁶² âyetinin tefsirinde şöyle demiştir: “İbn Ömer (ra) ‘Amellerin yazıldığı sayfalar tartılır; âyetin en doğru manası budur’ demiştir. Daha sonra Kurtubi; Mücahit, Dahhak ve A’mes’ten âyetlerde geçen ‘vezin’ ve ‘mîzân’ kelimelerinin adalet manasına geldiğini nakletmiştir. Sonra da vezin/terazinin bir darb-ı mesel olduğunu söylemiştir. Kurtubî, Zeccâc’ın “mîzân” kelimesinin manasının anlaşılması için evla olanın; sahih ve güvenilir kaynaklara müracaat etmek olduğunu söylemiştir.

Kuşeyrî de “Zeccâc ne güzel söylemiş!” diyerek ondan şunu nakletmiştir:

⁶¹ Reşit Rıza, *Tefsiru’l-Menar*, Matbaatü’l-Menar, Kahire, 1346, 1, 269.

⁶² Ârâf, 7/8.

“*Mîzân* kelimesine adalet manası verilmiş olsaydı, *sırat* kelimesine de *hak din* ve *cennet* manaları verilirdi, O cennete de cesetler değil, ancak ruhlar girebilirdi. Bu durumda *şeytan* ve *cin* kelimelerine *kötü ahlak*, *meleklerle de güzel huylar* denilmesi gerekirdi. Hâlbuki daha birinci asırda Hz. Muhammed (sav)’in ümmeti, kelimelerin tevil edilmeksizin zahiri manalarıyla anlamlandırılması hususunda ümmet icma etmiştir. İcma ile sabit olan bu zahiri manalar da dini naslar olarak görülmüştür.”

Psikologiyetü’l-Kıssati li’l-Kur’ân yazarı da şöyle demiştir:

“*Kur’ân-ı Kerim’de varit olan bütün kıssalar, hakikat olmaktan uzak değildir. Çünkü Kur’ân-ı Kerim, yaldızlı sözlerden ve batıl hurafelerden arınmış olup, tertemiz sabit gerçekler üzerine bina edilmiştir. O, doğru olan şeye asla eziyet etmez ve zarar veremez. Onda hayale, vesveseye ve mübalağaya asla yer yoktur.*”

Aynı yazar aynı kitabın bir başka yerinde “*Kur’ân’da Mitoloji ve sembol yoktur*” başlığı altında da şöyle demiştir:

“*Kur’ân’da Mitolojiye ve sembolik dile yer olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü o bir Allah kelimidir. Allah Teâlâ kitabı hakkında “Onun arkasından ve önünden batıl gelmez; O, Hakîm ve Hamîd olan Allah’ın indirdiği kelimidir” buyurmuştur.*⁶³

Menâr Tefsîri Müellifi Abduh’un Kur’ân-ı Kerim âyetlerini sembollerle açıklayarak yaptığı tefsir sebebiyle içinde düştükleri duruma Zemahşerî de dâhil olmak üzere birçok müfessir düşmüştür. Mesela Zemahşerî Fetih sûresi’nin sonundaki âyette geçen⁶⁴ “*Ehrace Şet’ehû / Filizlerini çıkardı*” ifadesini, Hz. Ebu Bekir ile “*Fe Âzerahû / Onu kuvvetlendirdi*” ifadesini Hz. Ömer ile “*Festağleza / kalınlaştırdı*” ifadesini Hz. Osman ile “*Fe’stevâ alâ sûkîhî / Gövdesi üzerinde doğrulttu ve dikti*” ibaresini de, Hz. Ali ile açıklayarak yaptığı tevil de böyledir.⁶⁵

Başta bütün farklı gruplarıyla Şîa olmak üzere, aynı hataya diğer fırkalardan da düşen pek çok grup olmuştur. Mesela “*O, (biri acı diğeri tatlı) iki denizi birbirlerine doğru salıverdi.*”“(Fakat) Aralarında engel var; Onlar birbirlerine karışmazlar”..⁶⁶ âyetindeki el-Bahr kelimesini Hz. Fatıma (ra), Hz. Hasan ve Hüseyin (ra)’yı da mercanlar olarak yapılan açıklamada olduğu gibi. *Bideu’t-Tefsir* sahibi Gumârî, Şîa tarafından “*Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti*”⁶⁷ âyetindeki isimlerin Şîa tarafından, Şîa’nın on iki imamı ve ondan sonra gelenler olarak tevil edildiğini söylemiştir.

YEDİNCİ BAHİS

KURÂN-I KERİM’DEKİ KISSALARIN HEDEF VE MAKSATLARI

Kur’ân-ı Kerim’deki kıssalar, pek çok dini hedefi gerçekleştirmek için varit olmuştur. Bunların tamamının bilinmesi ve burada zikredilmesi zordur. Mesela Hz.

⁶³ *Psikologiyetü’l-Kıssati li’l-Kurân*, s. 59.

⁶⁴ Fetih, 48/29.

⁶⁵ Zemahşerî,

⁶⁶ Rahman, 55/19-20.

⁶⁷ Bakara, 2/31.

Âdem kıssası bu hedeflerden pek çoğunu kapsamaktadır. Bu kıssalar, Kur'ân-ı Kerim'in hedef ve maksatlarının neredeyse tamamına şamildir. Mesela Allah'ın varlığının ispatı, nübüvvet ve risâletin ispatı, Kâhâr olan Allah'ın kudretinin açıklanması, kâfirlerin korkutulması, müminlerin müjdelenmesi, hayırlı işlerin sonunun cennet; şer amellerin sonunun cehennem olduğu; sabredenlerin hayırlı akıbetinin olduğu Kur'ân kıssalarının üzerinde durduğu bir husustur. Sabır ve şükürde bulunmayan azgınlığın kötü sonunun açıklanması kıssaların hedeflerdendir. Bunlar bu hedeflerden bazılarıdır. İşte Kur'ân-ı Kerim ortaya koyduğu buna benzer pek çok hedefi açıklamıştır. Bütün bunların yegâne ortak hedefi insanların ibret ve öğüt almasıdır. Bu bölümde başta Hz. Âdem kıssasının içine aldığı hedefler olmak üzere diğer bazı kıssaların hedeflerine de temas edeceğiz.

Hız. Âdem (as) kıssasının dini bazı hedefleri:

1. **Nübüvvet ve Risâletin ispatı:** Bu hedef, Kur'ân kıssalarının en mühim maksatlarından birisidir. Peygamberimiz Muhammed (sav) okuma-yazma bilmeyen ve hiçbir kimseye talebelik yapmayan ümmi bir peygamber olup asla bir Yahudi veya Hıristiyan meclisinde de bu sebeple bulunmamıştır. Bize pek çok kıssa gibi, içinde Hz. Âdem kıssasının da bulunduğu Kur'ân-ı Kerim nazil olmuştur. Keza bu Kur'ân, dini, uhrevi hayatın birbirinden farklı pek çok ilim ve maarifini de içine almaktadır. Bütün bunlar arkasından ve önünden batılın gelmediği Kur'ân-ı Kerim'in kendisine vahyedildiği Rasûlüllah (sav)'in peygamberliğinin hak olduğunu delalet etmektedir. Kur'ân-ı Kerim bu maksada önem vermiş ve açıkça işaret etmiştir. Çünkü vahyin risaletin isbatı dini bütün maksatlarına ve dini ahkâma muhtaçtır. İşte bu maksat Cenâb-ı Hak tarafından bazen Kur'ân kıssalarının girişinde açıklanmaktadır. Mesela bu durum, Sâd Sûresindeki Hz. Âdem (as) kıssasında şu şekildedir. *"De ki; "Bu, bir büyük haberdur. Siz ondan yüz çeviriyorsunuz. Münakaşa ederlerken, benim melekler yüksek topluluğuna ait ne bilgin olabilirdi? Ancak ben açıktan açığa korkutmakla görevli olduğum için o bilgi bana vahyediliyor. Hani Rabbin meleklerle 'Ben çamurdan bir insan yaratacağım' demişti."*⁶⁸ Keza Yusuf ve Kasas Sûrelerinin girişinde de aynı açıklama vardır. Cenâb-ı Hak bunu kıssaların sonunda da açıklamıştır. Mesela Nuh ve Hûd kıssalarının sonunda olduğu gibi. Hûd Sûresinin sonunda şu açıklama yapılmıştır: *"İşte bunlar gayb haberlerindedir. Bunları sana vahiyle bildiriyoruz. Bundan önce bunları ne sen bilirdin, ne de kavmin. O halde sabret, akıbet muhakkak muttakilerindir."*⁶⁹ Kasas Sûresindeki Hz. Mûsâ (as) kıssasında da aynı durum vardır. *"(Resulüm!) Musa'ya emrimizi vahyettiğimiz sırada sen batı yönünde bulunmuyordun ve (o hadiseyi) görenlerden değildin."*⁷⁰ Kasas Sûresinde Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: *"(Musa'ya) seslendiğimiz zaman da, Tûr'un yanında değildin. Bilakis senden önce kendilerine uyarıcı*

⁶⁸ Sâd, 38/67-71

⁶⁹ Hûd, 11/49.

⁷⁰ Kasas, 28/44.

(peygamber) gelmeyen bir kavmi uyarman için Rabbinden bir rahmet olarak (orada geçenleri sana bildirdik), ola ki onlar düşünüp öğüt alırlar.”⁷¹

2. Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem (as)'a olan lütfunun açıklanması ki Cenâb-ı Hak onu kudretiyle yaratıp, tesviye ettiğini kendi ruhundan ona üflediğini, bütün eşyanın ismini ona öğrettiğini, onu cennetinde iskân ettiğini, meleklerine ona secde etmelerini emrettiğini, onu bütün meleklerden üstün kıldığını beyan etmiştir. Bütün bunlar Allah Teâlâ'nın ona bahsettiği şereften dolaydır. İşte bu peygamberlere verilen şerefin her peygamberin kıssasında açık bir şekilde beyan edilmesi hedeflenmiştir. Allah Teâlâ'nın Nebilerine ve Rasûllerine verdiği bu şeref, onların Kur'ân'daki hayat hikâyelerinde açıklanmıştır. Bunun zirvesinde de Peygamberimiz Muhammed (sav) vardır. Çünkü Cenâb-ı Hak ona pek çok ilahi nimet, hususiyet ve açık mucize vermiştir.
3. Hz. Âdem (as)'ın oğullarına şeytana muhalefetin onun iğvasından, hilesinden ve düşmanlığından sakınmanın gerektiğini tembih etmekte, onun insanların açık bir düşmanı olduğunu beyan etmektedir. Çünkü o şeytan, onların babaları Hz. Âdem (as)'ın cennetten çıkmasına sebep olmasına rağmen onlara nasihatçi olduğunu söyleyerek yalan yere yemin etmiştir. Bunların hepsi şeytandan korkmamızı gerektirmektedir. Allah Teâlâ da “*Ey Âdemoğulları. Şeytan, ana babanızı, çirkin yerlerini onlara göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi, sizi de (şaşırtıp) bir belaya düşürmesin! Çünkü o ve kabilesi, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Biz, şeytanları, inanmayanların dostu yaptık*”⁷² buyurmuştur. Bundan dolayı bu âyet Hz. Âdem (as) kıssasında da tekrarlanmıştır. Kur'ân-ı Kerim'de bu hususla alakalı başka âyetler de vardır.
4. Kur'ân-ı Kerim'de, hiçbir şeyin Allah Teâlâ'nın kudretini aciz bırakamayacağı açıklanmaktadır. O hiçbir otoriteye ve insanların yaptığı kanunlara boyun eğmez. Allah Teâlâ eşyayı basit bir sebeple yarattığı gibi, sebepsiz olarak yoktan yeniden de yaratır. Çünkü sebebi de müsebbebi de yaratan O'dur. Allah Teâlâ Hz. Âdem'i ondan sonra gelen evlatlarının yaratılış kanununa muhalif olarak her şeyi düzgün bir şekilde yaratmıştır. Hz. Âdem, babasız ve annesiz çamurdan müstesna bir şekilde yaratılmış bir varlıktır. Allah Teâlâ kendisine ruh üflemiş, her şeyiyle dosdoğru bir beşer olmuştur. Keza. İsâ (as)'ın kuş ile olan kıssasında ve uğradığı harabe bir şehir kıssasında olduğu gibi.⁷³

⁷¹ Kasas, 28/46.

⁷² Ârâf, 7/27.

⁷³ Bkz. Allah onu İsrail oğullarına (şöyle diyecek) bir peygamber olarak gönderir: "Şüphesiz ki ben size Rabbinizden bir âyet (mucize, belge) getirdim: Size, kuş biçiminde çamurdan birşey yaparım da içine üflerim, Allah'ın izniyle o, kuş olur; anadan doğma körü ve alacalıyı iyileştiririm ve Allah'ın izniyle ölüleri diriltirim. Evlerinizde ne yiyor ve neleri biriktiriyorsanız size haber veririm." (Âl-i imrân, 3/49). "Yahut o kimse gibisini (görmedin mi) ki, bir şehre uğramıştı, altı üstüne gelmiş, ıpıssız yatıyordu. "Bunu bu ölümünden sonra Allah, nerden dirilecek?" dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz sene öldürdü, sonra

5. Bu kıssada Allah'ın emrine teslim olmanın ve Allah Teâlâ'nın mekrinden emin olunmamasının gerektiği üzerinde durulmuştur. Allah'ın mekrinden ancak hüsrana uğrayanlar emin olacakları bunun da İblis'ten başkası olmadığı anlatılmıştır. İblis, işin başında itaat elbisesiyle kibirlenerek kulluk elbisesini ibadet süsü içinde yerlerde süründürmüştür. Allah'ın nimetleriyle nimetlenirken Mevla'ya yakın olmuştur. Kendisinden başkasına ibadet edilmemesi gereken Allah Teâlâ'nın emrine karşı inat ve kibir içinde olduğu için en kötü bir hale düşerek her hali bütünüyle şerre dönüşüvermiştir. İblis'in durumuna bakıp da ibret alan akıllı bir kimsenin O'nun hilesinden emin olmaması ve her hâlükârda O'nun ipine, şeriatına yapışması, itaat etmesi gerekir. Şahitlerin ortaya çıktığı kıyamet gününe kadar, dini ve dünyevi işlerde selamet istemesi lazım gelir. Yine sûre-i celile Allah Teâlâ'nın emrine teslim olmak, O'nun önüne geçmemek gerektiğine delalet etmektedir. Şu âyet-i kerimeler, İblis dışında herkesin O'na itaat ettiğini ve O'nun emirlerine boyun eğdiğini göstermektedir: *“Ve Âdem'e isimlerin hepsini öğretti, sonra onları meleklere gösterip ‘Haydi davanızda sadıksanız bana şunları isimleriyle haber verin’ dedi. Onlar da ‘Biz seni teşbih ederiz (Ya Rab!). Bizim, senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur. Şüphesiz sen bilensin, hakîmsin. (Allah) ‘Ey Âdem! Bunlara onları isimleriyle haber ver’ dedi. Bu emir üzerine Âdem onlara isimleriyle onları haber verince, (Allah) ‘Ben size, ben göklerin ve yerin gaybılarını bilirim, sizin açıkladığınızı da, içinizde gizlediğinizi de bilirim’ dememiş miydim? dedi.”*⁷⁴ Yukarıdaki kıssada olduğu gibi bütün Kur'ân kıssalarında böyle bir hedefin olduğu açıktır. Çünkü bu kıssalarda hem Müslüman olup, Allah'a tam manasıyla teslim olanların hem de O'na isyan edip karşı çıkanların akıbetleri ve O'nun hiç kimseye zulmetmeyeceği anlatılmıştır. Hz. Âdem kıssasındaki İblis'in durumunu Âlûsî ne güzel anlatmıştır: *“Bu hikâye için nicelerinin gözkapakları yaşlar akıttı üstelik akan yaşlar pınar oldu. Çünkü İblis bir müddet itaat elbisesine gizlenip insanları aldatarak Allah'a kulluğa ve arkadaşlığa çağırdı. Sonra da senin de gördüğün gibi, kalemin ezelde yazdıkları ortaya çıktı ve insanları çağırdığı yoldan kendisi geri döndü.”*⁷⁵
6. Peygamberlerin ve nebilerin ilki olan Peygamberimiz (sav)'in insanları Allah yoluna davet ederken çektiği çileleri, karşılaştığı engelleri kolayca anlatmaktır. Çünkü o, bu yolda pek çok çile ve musibete maruz kalmıştır.

H. Âdem (as) kıssası dışında kıssalarda ortaya çıkan bazı hedefler:

---

diriltti, "Ne kadar kaldın?" diye sordu. Oda: "Bir gün yahut bir günden eksik kaldım." dedi. Allah buyurdu ki: "Hayır, yüz sene kaldın, öyle iken bak yiyeceğine, içeceğine henüz bozulmamış, hele eşeğine bak, hem bunlar, seni insanlara karşı kudretimizin bir işareti kılalım diyerdir. Hele o kemiklere bak, onları nasıl birbirinin üzerine kaldırıyoruz? Sonra onlara nasıl et giydiriyoruz?" Böylece gerçek ona açıkça belli olunca: "Şimdi biliyorum ki, Allah her şeye kadirdir." dedi. (Bakara, 2/259).

⁷⁴ Bakara, 2/31-33.

⁷⁵ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, 231.

H. Âdem (as) kıssası dışındaki diğer bazı kıssalarda yukarıda zikredilenler dışında bazı hedefler vardır. Bunlardan kolay olan bazılarını burada yer vereceğiz.

1. Bu hedeflerin ilki ütün semavi dinlerin asıllarının bir olduğunu açıklamaktır. Bütün peygamberler insanlara müjdeci ve korkutucu olarak gönderilmişler, insanları tevhide çağırılmışlardır. Hz. Âdem (as)'dan bizim peygamberimiz son peygamber Hz. Muhammed (sav)'e kadar bütün peygamberler (sav) insanlara Allah Teâlâ'dan başka bir ilahın bulunmadığına ve sadece O'na ibadet edilmesinin gerektiğine kılavuzluk etmişlerdir. Bu davet, bundan yüz çeviren müşrikleri de kapsamaktadır. Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav) onlara da gönderilmiş olup, onları da tevhide çağırmıştır. Hz. Muhammed (sav), daha önce gelmesi beklenmeyen bir peygamber değildir. Kendisinden önceki kitapların ve peygamberlerin kendisinin geleceğini haber verdiği, tasdik ettiği bir peygamberdir. Allah ve Rasûlüne inananların kurtulacağı, inanmayanların da, inanmamalarının dünyadaki ve ahiretteki cezasını, azabını hak edecekleri ve Sırat'ı geçemeyecekleri açıklanmıştır. Kıssaların bu hedefi Kur'ân-ı Kerim'deki bütün peygamber hikâyelerinde ortaya çıkmıştır. Allah Teâlâ, Enbiya Sûresinin başında şöyle buyurmuştur:

“Biz kıyamet günü için doğru teraziler kurarız; hiçbir kimse hiçbir haksızlığa uğratılmaz. Yapılan amel, bir hardal tanesi ağırlığınca da olsa, onu getirir (tartıya koyarız.). Hesap görenler olarak da biz kâfiyiz.” “Yemin olsun ki, Musa ve Harun'a eğriyi doğrudan ayıran kitabı, takva sahipleri için bir ışık ve öğüt olarak verdik.” “Onlar görmedikleri halde Rablerinden korkarlar, kıyamet saatinden de titrerler.” “İşte bu (Kur'ân) da indirdiğimiz kutsal bir kitaptır. Şimdi siz bunu mu inkâr ediyorsunuz?” Yemin olsun ki biz daha önce İbrahim'i de olgunluğa erdirmiş(ve akla uygun olanı göstermiş)tik. Biz onu biliyorduk.” “O zaman o, babasına ve kavmine, ‘Bu tapınıp durduğunuz heykeller nedir?’ demişti.” “Onlar da ‘Biz atalarımızı bunlara tapar bulduk’ dediler.” “İbrahim ‘Yemin olsun ki sizler de, atalarınız da apaçık bir sapıklık içindediniz’ dedi.” “Onlar ‘Sen bize gerçeği mi getirdin (Sen ciddi mi söylüyorsun), yoksa şaka mı ediyorsun?’ dediler.” “O da ‘Hayır Rabbiniz göklerin ve yerin Rabbidir ki onları O yaratmıştır; Ben de buna şahitlik edenlerdenim’ dedi.” “(İbrahim) Allah'a yemin ederim ki, siz arkanızı dönüp gittikten sonra, ben putlarınıza elbette bir tuzak kuracağım’ dedi. “(Derken) o, ‘Bunları parça parça etti; yalnız kendisine başvursunlar diye onların büyüğünü sağlam bıraktı.” “(Kavmi) ‘Tanrılarımıza bunu kim yaptı? Doğrusu o zalimlerden biridir’ dediler.” “(Bazıları) ‘İbrahim denilen bir gencin, onları diline doladığını duymuştuk’ dediler.” “O halde onu insanların gözleri önüne getirin, olur ki (aleyhinde) şahitlik ederler’ dediler. “(İbrahim gelince ona) ‘Ey İbrahim! Bunu tanrılarımıza sen mi yaptın?’ dediler.” “İbrahim ‘Belki onu şu büyükleri yapmıştır, konuşabiliyorlarsa onlara sorun’ dedi.” “(Bunun üzerine) vicdanlarına dönüp (kendi kendilerine) ‘Doğrusu siz haksızsınız’ dediler.” “Sonra yine (eski) kafalarına (inançlarına) döndüler ve ‘Yemin olsun ki (ey

İbrahim!) bunların konuşmayacağını (sen de) bilirsin.’ dediler.” “(İbrahim de onlara) ‘O halde, Allah’ı bırakıp da size hiçbir fayda ve zarar veremeyecek olan putlara mı tapıyorsunuz?’; Size yazıklar olsun! Siz hâlâ akıllanmayacak mısınız?’ dedi.” “Onlar da ‘Bir şey yapacaksanız, şunu yakın da tanrılarınıza yardım edin’ dediler.” “Biz de ‘Ey ateş! İbrahim’e karşı serin ve selamet ol’ dedik.” “Ona düzen kurmak istediler, fakat biz kendilerini daha fazla hüsrana uğrattık.” “Onu da, Lût'u da, âlemler için bereketli ve kutsal kıldığımız yere ulaştırıp kurtardık.” “Ona (İbrahim'e) İshak'ı, üstelik bir de Yakub'u ihsan ettik ve her birini salih kimseler kıldık.” “Onları da buyruğumuz altında (insanlara) doğru yolu gösterecek önderler kıldık; Kendilerine hayırlı işler yapmayı, namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahyettik. Onlar bize kulluk eden kimseler oldular” “Biz Lût'a da bir hüküm, bir ilim verdik. Onu çirkin işler işleyen kasabadan kurtardık. Doğrusu onlar kötü, fâsık bir kavimdi.” “Onu ise rahmetimizin içine aldık. Çünkü o salihlerdendi.” “Nuh da daha önceleri bize yalvarmıştı. Biz de onun duasını kabul ettik, kendisini ve ailesini büyük sıkıntıdan kurtardık.” Âyetlerimizi yalanlayan kavme karşı ona (Nuh) yardım ettik. Şüphesiz onlar kötü bir kavim idiler. Biz de hepsini (suda) boğduk.” “Davud ve Süleyman'ı da (hatırla). Hani onlar ekin hakkında hüküm veriyorlardı. Hani milletin koyunları (geceleyin) içinde yayılmıştı, biz onların hükmüne şahittik.” “Biz onu(n hükmünü) hemen Süleyman'a bildirmiştik. (Zaten) her birine hüküm ve ilim vermiştik. Davud'la beraber tesbih etsinler diye, dağları ve kuşları buyruk altına aldık. (Bütün bunları) yapan bizdik.” “Ona, (Davud'a) sizi savaşta korumak için zırh yapma sanatını öğrettik, artık şükredenlerden olur musunuz?” “Bereketli kıldığımız yere doğru, Süleyman'ın emriyle yürüyen şiddetli rüzgârı, onun buyruğuna verdik. Biz her şeyi biliyorduk.” “Onun için dalgalılık yapan ve bundan başka işler de gören şeytanlardan da onun buyruğu altına verdik. Onların hepsini biz gözetiyorduk.” “Eyyûb'u da (hatırla). Başıma bir bela geldi), (Sana sığındım) ‘Sen merhametlilerin en merhametlisisin’ diye Rabbine nida etti.” “Biz de onun duasını kabul ettik başına gelenleri kaldırıverdik. Katımızdan bir rahmet ve kulluk edenlere bir hatıra olmak üzere, ona tekrar ailesini ve kaybettikleriyle bir mislini daha verdik.” “İsmail, İdris ve Zülkipl'i de (hatırla). Onların hepsi de sabredenlerdendi.” Onları da rahmetimizin içine aldık. Onlar gerçekten salih olanlardandı.” “Zünnûn'u (balık sahibi Yunus'u) da hatırla. Hani o, öfkelenerek gitmişti de, bizim kendisini hiçbir zaman sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Fakat sonunda karanlıklar içinde, ‘Senden başka ilâh yoktur, sen münezzehsin, Şüphesiz ben haksızlık edenlerden oldum’ diye seslenmişti.” “Biz de duasını kabul ile icabet ettik, kendisini üzüntüden kurtardık. İşte biz iman edenleri böyle kurtarıyoruz.” Zekeriya'yı da (hatırla) Hani Rabbine ‘Rabbim! Beni tek başıma bırakma, sen varislerin en hayırlısısın’ diye nida etmişti.” Biz de duasını kabul ile icabet ettik de kendisine Yahya'yı ihsan ettik. Ve eşini (doğum yapmaya) elverişli hale getirdik. Doğrusu onlar iyiliklerde yarışıyorlar, umarak ve korkarak bize yalvarıyorlardı. Bize karşı

derin saygı duyuyorlardı.” “İrzini koruyan Meryem'e ruhumuzdan üflemiş, onu ve oğlunu, âlemler için bir mucize kılmıştık.” “Doğrusu bu sizin ümmetiniz (tevhit dini olan Müslümanlık), bir tek ümmettir (bir tek din olarak sizin dininizdir).” “Ben de sizin Rabbinizim. O halde bana kulluk edin.”⁷⁶ Cenab-ı hak bu âyetleriyle bütün peygamberlerin ve davetçileri ismen arz ettikten sonra kendisine kulluk edilmesini buyurmuştur.

2. Kıssaların hedefi, bütün semavi dinlerin bütün insanları bir asla çağırdığını, zira dinin hepsinin bir olan Allah'tan geldiğini açıklamaktır. Bu asıl ise âlemlerin Rabbi olan Allah'ın birliğinden başka bir şey değildir. Allah'tan gelen her dinin temel esası olan batıl ilahların atılmasıdır. Bu hedef, A'râf Sûresinde birbirini takip eden peygamber kıssalarında açıkça ortaya çıkmaktadır. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Yemin olsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik de dedi ki, 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.”*⁷⁷ *“Âd (kavmin)e de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O da 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur. (O'na karşı gelmekten) sakınmaz mısınız?' dedi.”*⁷⁸ *“Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). O da 'Ey kavmim dedi, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil geldi. İşte şu, Allah'ın devesi, size bir mucizedir; bırakın onu Allah'ın yeryüzünde yesin (içsin), sakın ona bir kötülük etmeyin, yoksa sizi acı bir azap yakalar' dedi.”*⁷⁹ *“Medyen'e de kardeşleri Şuayb'i (gönderdik). O da 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil geldi; Ölçüyü ve tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin, düzeltildikten sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın; eğer inanan (insan)lar iseniz, böylesi sizin için daha iyidir! Dedi.”*⁸⁰ Baştan sona bütün peygamberlerin davetinin müşterek hususiyeti, tevhit esasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *“Allah dinden Nuh'a tavsiye buyurduğu şeyi sizin için de bir kanun yaptı ve (Ey Muhammed!) sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye buyurduğumuzu da şeriat kıldı. Şöyle ki: Dini doğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin. Fakat senin kendilerini davet ettiğin şey, müşriklere ağır geldi. Allah dilediğini kendine seçer ve kendisine yöneleni de doğru yola iletir.”*⁸¹ İşte bu hedefte müşrikların ve kâfirlerin, Allah'a, O'nun peygamberi Hz. Muhammed (sav)'e inanmayarak bir olan asıldan, tevhitte uzaklaşmışlardır. O halde bunlar, Allah'ın intikamına ve cezasına müstahak olmuşlardır. Çünkü bir olan Allah'a tevhit akidesiyle bağlanmak ve batıl ilahları bir kenara atmak bütün peygamberlerin dilinden sadır olmuş bir hakikattir.

⁷⁶ Enbiya, 21/47-92.

⁷⁷ A'râf, 7/59.

⁷⁸ A'râf, 7/65.

⁷⁹ A'râf, 7/73.

⁸⁰ A'râf, 7/85.

⁸¹ Şûrâ, 7/13.

3. Bütün Peygamberlerin, kavimlerinin sefih kabul edilen kimseleriyle muhatap olmalarının ortak kaderleri olduğunun açıklanması da bu kıssaların ortak maksatlarındandır. Gerçekten de Peygamberlerin muhatap oldukları kimseler, içinde yaşadıkları cemiyet tarafından dışlanmış kimselerdir. Keza bir tek olan Allah'a çağırmaktan ziyade halis tevhit üzere kaim olduklarının açıklanması da bu kıssaların müşterek hedeflerindedir. Bundan dolayı peygamber kıssalarının pek çoğu, aynı üslupta gelmiştir. Peygamberlerin Allah'a davet metodunun ve karşılaştıkları inkâr ve eziyetlerin Hûd Suresinde bu müşterek maksat şöylece ortaya çıkmıştır: *"Yemin olsun ki, vaktiyle Nuh'u da kavmine göndermiştik, O da onlara şöyle demişti: "Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım." "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin! Ben, size gelecek acı bir günün azabından korkarım." Buna karşılık, kavminin ileri gelen kâfirlerinden bir kısmı dediler ki: "Biz seni bizim gibi insanlardan biri olarak görüyoruz, başka değil. İlk bakışta bizim ayak takımımızdan başkasının senin arkana düştüğünü görmüyoruz. Sizin bizden fazla bir meziyetinizi de görmüyoruz. Aksine sizi yalancılar sanıyoruz." Nuh dedi ki; "Ey kavmim! Peki! Şu söyleyeceğime ne diyeceksiniz? Ben Rabbinden apaçık bir delil üzere isem ve O, bana kendi tarafından bir rahmet bahşetmişse, size de onu göreceğ göz verilmemişse biz, istemediğiniz halde onu size zorla mı kabul ettireceğiz?" "Ey kavmim! Ben sizden herhangi bir mal mülk istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ve ben ona iman edenleri kovacak değilim. Onlar elbette Rablerine kavuşacaklar. Fakat ben de sizi cahillik eden bir kavim görüyorum." "Ey kavmim, ben onları etrafımdan kovacak olursam, Allah'tan beni kim kurtarabilir? Siz hiç düşünmez misiniz?" Ben size "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır." demiyorum ki. Ben size "Ben bir meleğim." de demiyorum. O sizin kendinize göre, hor gördükleriniz hakkında "Allah onlara hiçbir hayır vermez." de demiyorum. Onların içlerindeki niyeti, en iyi Allah bilir. (Bu söylediklerimin aksini iddia etseydim) asıl o zaman zalimlerden olurum. Dediler ki; "Ey Nuh! Bizimle didişip durdun, didişimde de çok ileri gittin. Eğer doğru söylüyorsan, bizi tehdit ettiğin şu azabı getir de görelim." Nuh dedi ki; "Onu ancak Allah dilerse getirir. Ve siz O'nu yıldırarak değilsiniz." Ben size öğüt vermek istemiş olsam da, eğer Allah sizi helâk etmeyi kast ediyorsa, zaten öğüt vermemin size bir faydası olmaz. Rabbiniz O'dur ve nihayet O'na döndürüleceksiniz. Yoksa "Onu uydurdu" mu diyorlar? De ki; "Eğer uydurdumsa vebali benim boynumadır. Bense sizin yüklendiğiniz vebalden uzağım". Ayrıca Nuh'a şöyle vahyettik: "Bil ki kavminden şimdiye kadar iman etmiş olanlardan başka artık kimse iman etmeyecektir. Onun için yaptıkları şeylerden dolayı kederlenme." Bizim gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulüm yapanlar hakkında da bana bir şey söyleme. Çünkü onlar kesinlikle suda boğulacaklardır. Gemiyi yapıyordu, kavminden bazı ileri gelen gruplar, onun yanından gelip geçtikçe, onunla alay ediyorlardı. Nuh dedi ki: "Bizimle eğleniyorsunuz, biz de sizinle tıpkı*

bizimle eğlendiğiniz gibi alay edip eğleneceğiz." O perişan edici azabın kime geleceğini ve o sürekli azabın kimin başına ineceğini ilerde bileceksiniz. Nihayet emrimiz geldiği ve tennur (tandır veya geminin kazanı) tutuşup parladığı zaman dedik ki; "Erkeği ve dişisi olan her canlıdan ikişer tane, aleyhlerinde hüküm verilmiş olanların dışında, aileni ve iman etmiş olanları geminin içine yükle". Zaten beraberinde iman edenler çok az idi. Nuh dedi ki; "Allah'ın adıyla binin içine. Onun akışı da, duruşu da (O'nun adıyladır). Hiç şüphesiz Rabbim gerçekten çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir. Gemi içindekilerle birlikte, dağlar gibi dalgalar arasında akıp gidiyordu. Nuh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna bağırdı: "Yavrucuğum, gel, bizimle beraber bin! Kâfirlerle beraber olma!" O, dedi ki; "Ben, beni sudan koruyacak bir dağa çıkacağım". Nuh da "Bu gün Allah'ın merhamet ettiğiinden başkasını, Allah'ın bu emrinden koruyacak kimse yoktur." dedi. Derken dalga aralarına giriverdi. O da boğulanlardan oldu. Allah tarafından denildi ki: "Ey yeryüzü suyunu yut! Ey gökyüzü sen de suyunu kes! Ve sular çekildi. Emir yerine gelmiş oldu. Gemi de Cudi dağı üzerine oturdu. O zalim kavme böylece dünyadan uzak olun denildi. Nuh Rabbine niyaz edip dedi ki: "Ey Rabbim! Oğlum benim ehlimdendi senin vaadin de elbette haktır ve gerçektir. Ve sen hâkimler hâkimisin." Allah: "Ey Nuh! O kesinlikle senin ehlin (âilen)'den değildir. Çünkü o salih olmayan bir amelin sahibidir. Hakkında bilgin olmayan bir şeyi benden isteme! Ben, seni, cahillerden olmaktan sakındırırım." Nuh: "Ey Rabbim! Ben bilmediğim bir şeyi istemiş olmaktan dolayı sana sığınırım. Sen beni bağışlamazsan, bana merhamet etmezsen ben hüsrana uğrayanlardan olurum. "Ey Nuh!" denildi, " Bizden bir selâm sana ve seninle birlikte olanlardan gelecek ümmetlere, kutluluk dileğiyle gemiden in. İlerde kendilerini birçok nimetten faydalandıracağımız, sonra da bu yüzden kendilerine tarafımızdan acıklı bir azap dokunacak nice ümmetler olacaktır."⁸² Allah Teâlâ'ya davet metodu olarak kavmi tarafından inkâr edilen Nuh (as)'dan başlamak üzere bu durum, Hûd, Salih, Lût, Şuayb ve Nuh (as) kıssalarında da ortaya çıkmıştır.

4. Bu kıssaların bir hedefi de, Allah Teâlâ'nın müjdelediği, korkuttuğu şeyleri düşündürmek ve O'nun, sözünden asla dönmediğini açıklamaktır. Bu da müjdelediği ve korkuttuğu şeylerden fiilen meydana gelenleri açıklamakla olmuştur. Hıcr Suresindeki şu âyetlerde olduğu gibi:

"Kullarıma haber ver ki, gerçekten ben çok bağışlayıcı ve pek merhamet ediciyim. Bununla beraber azabım da çok acıklı bir azaptır. Hem o kullara, İbrahim'in misafirlerinden de haber ver. Hani melekler, İbrahim'in yanına girdikleri zaman, "selam" demişler, İbrahim de onlara: "Biz sizden korkuyoruz" demişti. Melekler: "Korkma! Gerçekten biz sana bilgin bir oğul

---

⁸² Hûd, 15/25-48.

müjdeliyoruz" dediler. İbrahim dedi ki: "Bana ihtiyarlık gelmişken, beni mi müjdeliyorsunuz, neye dayanarak beni müjdeliyorsunuz?"⁸³

Burada İbrahim (as) için de bir müjde gerçekleşmiş ve Allah Teâlâ bunu şöyle ifade buyurmuştur: *"Melekler: "Seni gerçekten müjdeliyoruz. Sakın Allah'ın rahmetinden ümidini kesenlerden olma!" dediler." İbrahim dedi ki: "Rabbimin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?"⁸⁴ Bundan sonra Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:*

"Ey elçiler! Başka ne işiniz var?" dedi. Melekler şöyle dediler: "Biz suçlu bir kavmi cezalandırmak için gönderildik. Ancak Lût ailesi müstesnâdır. Biz, onların hepsini muhakkak kurtaracağız. Yalnız Lût'un karısı müstesnâ, çünkü onun helak edilenlerle birlikte yok edilmesini takdir ettik. Melek olan elçiler, Lût kavmine gelince, Lût dedi ki: "Doğrusu siz ürkülecek bir kavimsiniz." Elçiler dediler ki: "Bilakis biz sana onların şüphe ettiği azabı getirdik." "Sana gerçeği getirdik; biz elbette doğru söylüyoruz." "Gecenin bir bölümünde aileni yola çıkar, sen de arkalarından yürü ve sizden kimse ardına bakmasın; istenen yere gidin." Biz, Lût'a şu kesin emri vahyettik: "Bu kâfirler sabaha çıkarken muhakkak kökleri kesilmiş olacaktır."⁸⁵

Allah Teâlâ'nın bu vaadi gerçekleşmiş, Lut (as) ve kendisine iman edenler kurtulmuş, kavminden diğerleri ise acıklı bir azaba düşmüşlerdir.

Bu durum Kur'ân-ı Kerim'de şöyle ifade buyurulmuştur:

"Şehir halkı, insan şeklindeki güzel yüzlü melekleri görünce, onlara iğrenç işlerini yapabileceklerini düşünüp sevinerek geldiler. Lût, kavmine şöyle dedi: "Bunlar benim misafirlerimdir, beni rüsva etmeyin." "Allah'tan korkun! Beni mahcup etmeyin." Lût kavmi şöyle dedi: "Biz sana kimsenin koruyuculuğunu yapmamanı söylememiş miydik?" Lût şöyle dedi: "İşte kızlarım! Düşündüğünüzü yaparsanız (onlarla evlenin). Resulüm! Ömrüne yemin olsun ki gerçekten onlar, sarhoşlukları içinde bocalayıp duruyorlardı. Güneş doğarken o korkunç çığlık onları yakaladı. Biz, onların şehirlerinin üstünü altına geçirdik ve üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık."⁸⁶

5. Kıssaların bir hedefi de Allah Teâlâ'nın peygamberlerine sonunda yardım ettiğini, düşmanlarını peygamberlerinin diliyle önce ikaz ettiğini, sonra yere serdiğini beyan etmektir. Bundaki maksat da Peygamberimiz Muhammed (sav)'in kalbinin sabitlenerek Allah'a davet yolundaki şevkini, canlılığını artırarak i'lâ-i kelimetullah vazifesinde O'nun yardımına güvenmesini sağlamaktır. Allah Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Peygamberlere ait haberlerden kalbini yatıştıracak olanlardan her türlüünü sana kıssa olarak anlatıyoruz. Bunda da sana bir hakikat, müminlere de bir öğüt ve ibret*

⁸³ Hicr, 15/49-54.

⁸⁴ Hicr, 15/55-56.

⁸⁵ Hicr, 15/61-66.

⁸⁶ Hicr, 15/68-74.

gelmiştir."⁸⁷ Bu maksat Ankebût Suresindeki peygamberler kıssasında daha güzel açığa çıkmaktadır. Çünkü bu kıssalarda peygamberlerin Allah'a davet ve O'nun düşmanlarını gerçekten mağlup etme, dinine yardım etme yolunda, Allah'ın adını yüceltmek için cihat ettikleri bildirilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Yemin olsun ki Nuh'u kendi kavmine gönderdik de, o dokuz yüz elli yıl onların arasında kaldı. Sonunda, onlar zulümlerini sürdürürken tufan kendilerini yakalayiverdi. Fakat biz onu ve gemidekileri kurtardık ve bunu âlemlere bir ibret yaptık. İbrahim'i de gönderdik. O kavmine şöyle demişti: "Allah'a kulluk edin, O'na karşı gelmekten sakının. Eğer bilmiş olsanız bu sizin için daha hayırlıdır." "Siz Allah'ı bırakıp sadece birtakım putlara tapıyor, asılsız sözler uyduruyorsunuz. Bilmelisiniz ki, Allah'ı bırakıp da tapıklarınız, size rızık veremezler. O halde rızık Allah katında arayın. O'na kulluk edin. Ancak O'na döndürüleceksiniz." Eğer (size tebliğ edileni) yalan sayarsanız, bilin ki sizden önceki birçok milletler de yalan saymışlardır. Peygambere düşen yalnız açık bir tebliğdir." Allah'ın mahlûkunu ilk baştan nasıl yarattığını, sonra bunu tekrarladığını görmediler mi? Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır. De ki: "Yeryüzünde gezip dolaşın da, Allah ilk baştan nasıl yaratmış bakın. İşte Allah bundan sonra (aynı şekilde) ahiret hayatını da yaratacaktır." Gerçekten Allah her şeye kadirdir. O, dilediğine azab eder, dilediğine rahmet eder. Ancak O'na döndürüleceksiniz. Siz ne yeryüzünde, ne de gökte (Allah'ı) aciz bırakamazsınız. Allah'tan başka bir dost ve yardımcı da bulamazsınız. Allah'ın âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenler var ya, işte onlar benim rahmetimden ümitlerini kesmişlerdir ve onlar için acıklı bir azab vardır. Kavminin (İbrahim'e) cevabı ise, "Onu öldürün yahut yakın!" demelerinden ibaret oldu. Ama Allah onu ateşten kurtardı. Doğrusu bunda, iman eden bir kavim için ibretler vardır. (İbrahim onlara) dedi ki: "Siz, sırf aranızdaki dünya hayatına has muhabbet uğruna Allah'ı bırakıp birtakım putlar edindiniz. Sonra kıyamet günü (geldiğinde) ise, kiminiz kiminizi tanımayacak, kiminiz kiminizi lanetleyecektir. Varacağınız yer cehennemdir. Ve hiç yardımcınız da yoktur." Bunun üzerine ona sadece Lut iman etti. (İbrahim) de dedi ki: "Ben Rabbime hicret edeceğim. Şüphe yok ki O çok güçlüdür, hüküm ve hikmet sahibidir." O'na İshak ve Yakub'u bağışladık. Peygamberliği ve kitapları, onun soyundan gelenlere verdik. Onu dünyada mükâfatlandırdık. Şüphesiz o, ahirette de salihler kimselerdendir. Lut'u da gönderdik. O kavmine demişti ki: "Gerçekten siz, daha önce hiçbir milletin yapmadığı bir hayâsızlığı yapıyorsunuz!" "(Bu ilâhî ikazdan sonra) siz, ille de erkeklere yaklaşacak, yol kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapacak mısınız?" Kavminin cevabı ise, şöyle demelerinden ibaret oldu: "Doğru söyleyenlerden isen Allah'ın azabını getir bize!" (Lut:) "Ey Rabbim! Şu fesatçılar guruhuna karşı bana yardım eyle" dedi. Elçilerimiz İbrahim'e (iki oğul vereceğimize dair) müjdeyi getirdiklerinde şöyle dediler: "Biz bu memleket halkını helak

---

⁸⁷ Hûd, 11/120.

edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim kimselerdir." (İbrahim) dedi ki: "Ama orada Lut var!" Şöyle cevap verdiler: "Biz orada kimlerin bulunduğunu çok iyi biliyoruz. Onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Yalnız karısı müstesna; o geride (azapta) kalacaklar arasındadır. "Elçilerimiz Lut'a gelince, onlar hakkında tasalandı. Ve onlar(ı düşünmesi) sebebiyle takatten düştü. O'na: "Korkma, tasalanma! Çünkü biz seni de, aileni de kurtaracağız. Yalnız (azabda) kalacaklar arasında bulunan karın müstesna" dediler. "Biz şüphesiz bu memleket halkının üzerine, yoldan çıkmalarına karşılık (feci) bir azab indireceğiz."(dediler). Andolsun ki biz, aklını kullanacak bir kavim için oradan apaçık bir ibret nişanesi bırakmışızdır. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı gönderdik ve Şuayb, "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, ahiret gününe ümit bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın!" dedi. Fakat onu yalancılıkla itham ettiler. Derken, kendilerini bir sarsıntı yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar. Ad ve Semûd'u da (helak ediverdik). Sizin için, (onların başına nelerin geldiği) oturdukları yerlerden apaçık anlaşılmaktadır. Şeytan onlara yaptıkları işleri güzel gösterip onları doğru yoldan çıkardı. Oysa bakıp görebilecek durumdaydılar. Karun'u, Firavun'u ve Hâmân'ı da (helak ettik). Andolsun ki, Musa onlara apaçık deliller getirmişti de onlar yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Hâlbuki (azabımızı aşip) geçebilecek değillerdi. Nitekim onlardan her birini günahları sebebiyle suçüstü yakaladık: Kiminin üzerine taşlar savuran rüzgârlar gönderdik, kimini korkunç bir ses yakaladı, kimini yerin dibine geçirdik, kimini de suda boğduk. Allah onlara zulmetmiyor, asıl onlar kendilerine yazık ediyorlardı."⁸⁸

6. Bu kıssaların bir hedefi de Takva ve salah üzere olanların akıbetlerinin hayır; fücür ve fesat üzere olanların akıbetlerinin de şer olacağını anlatmaktır. Kıssaların bu maksadı, Hz. Âdem (as)'in iki oğlunun hayat hikâyelerinde açıkça ortaya çıkmıştır. Çünkü onlar, Allah Teâlâ için kestiklerinde, onların kurbanlarından birisi kabul edilmiş, diğeri kabul edilmemiştir. Kurbanı Allah Teâlâ yanında kabul görmeyen (Kâbil), kurbanı kabul gören kardeşi (Hâbil)'i cezalandırarak öldürmüş ve pişman olmuş; ancak yine de zarara uğrayanlardan olmuştur. Öldürülen diğeri kardeş ise Allah Teâlâ'nın hükmüne boyun eğerek teslim olmuş, haddini aşmamış, rabbinin makamından korkarak O'nun rızasına nail olmuştur. Bu durum, şu âyetlerle açıklanmıştır: "*Onlara Âdem'in iki oğluyla ilgili haberi hakkıyla oku. Hani her ikisi birer kurban sunmuşlardı, birinden kabul edilmiş, diğeri kabul edilmemişti. (Kurbanı kabul edilmeyen, ötekine) 'Seni öldürecek'im' demişti. Diğeri ona 'Allah, yalnız kendisinden korkanlardan kabul eder; Allah'a yemin ederim ki, sen beni öldürmek için bana el uzatsan da, ben seni öldürmek için sana el uzatacak değilim; Ben âlemlerin Rabb'i olan Allah'tan korkarım; ben isterim ki sen, benim günahımı da, kendi günahını da yüklenip*

---

⁸⁸ Ankebût, 29/14-40.

ateş halkından olasin! Zalimlerin cezası budur demişti.”; “Bunun üzerine kurbanı kabul edilmeyenin nefsi kendisini, kardeşini öldürmeye teşvik etti ve onu öldürdü. Böylece zarara uğrayanlardan oldu.”; “Derken Allah bir karga gönderdi, ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermek için toprağı eşeliyordu. ‘Yazıklar olsun bana, şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim ben?’ dedi ve pişman olanlardan oldu.”⁸⁹

Allah Teâlâ'nın emirlerinin yerine getirilmesi, nehiyelerinin yasaklanması ve dinin insanlara çizdiği hududun bilinmesi ve bunların çiğnenmemesi insanların tamamen hayrındır. Bunun sonucu da Allah Teâlâ'nın rızasıdır. O'nun rızası da insanı âhiretteki cennet nimetlerine nail kılar. Ancak dinin emirlerinin çiğnenmesi, yasaklarına uyulmaması, Allah Teâlâ'nın emrine teslim ve razı olunmaması demektir. Bunda da helak, azap, gazap ve O'na karşı rezil rüsva olmak vardır. Akıllı, başkasından ibret alan O'nun hükmüne, takdirine boyun eğen kimsedir. Allah Teâlâ'nın geçmiş milletlerin kıssalarını anlatması, insanların geçmişte olanlardan ibret almalarının temin edilmesi içindir. Cenâb-ı Hak, bu kıssalardan faydalanmaları için darb-ı mesellerde bulunması, insanlara olan rahmetinden ve merhametinden başka bir şey değildir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “Gerçekten de onların kıssalarında üstün akıllılar için mutlaka bir ibret vardır. Bu Kur'ân uydurulmuş herhangi bir söz değildir. Lâkin kendisinden önce gelen kitapların tasdik edicisi her şeyin ayrıntılarıyla açıklayıcısı, iman edecek bir kavim için hidayet ve rahmettir.”⁹⁰

Arap hikâyeleri ve Kur'ân kıssaları konusundaki yaptığım bu araştırma ve sunum burada bitirmiştir. Yaptığım bu çalışmadan insanların faydalanmasını ve bu amelimin Allah Teâlâ tarafından kabul edilmesini istiyorum. Salih ameller yaptırmak suretiyle bize verdiği nimetlerini tamamlayan Rabbimize hamdolsun. Peygamberimiz Muhammed Mustafa (sav)'nın Ehl-i Beyt'ine ve güzide ashabına da salâtü - selam olsun.

---

⁸⁹ Mâide,5/ 27-31.

⁹⁰ Yusuf, 12/111.

KAYNAKÇA

Kur'ân-ı Kerim

Kurtubî, Tefsir

Taberî. Tefsir

Reşit Rıza, Tefsiru'l-Menar

Haşiyetü'l-Cemel ale'l-Celâleyn

El-Menâhicü'l-Cedide fi tefsiri âyâtillahi'l-Mecide

Ğumârî Muhammed Sıddîk, Bideu't-Tefâsîr.

Buhari, Sahîh.

İbn Hacer, el-İsâbe fi Marifeti's-Sahabe.

İbn Hişam, Sîre.

Abdulkerim el-Hatîb, el-Qasasu'l-Kur'ânî.

Seyyid Kutup, et-Tasvîru'l-Fenniyyü fi'l-Kur'ân.

Tihâmî, Nefra, Skologiyetü'l-Kıssati fi'l-Kur'ân.

Kirmânî, Esrâ'ru't-Tekrâri fi'l- Kur'ân.

Muhammed Ahmed Halefullah, el-Fennü'l-Kasasiyyü fi'l-Kur'ân.

----- el-Kıssatü fi'l-Kur'ân.

Şûbâşî, el-Kıssatü'l-Arabiyyetü'l-Kadime.

----- el-Arabü ve'l-Hadarratü'l-Arabiyye.

Mahmut Teymur, el-Edebü'l-Hâdif.

----- Dirâsât fi'l-Kıssa.

Muhammed Zağlûl Sellam, Dirâsât fi'l-Kıssati'l-Hadise.

Eseru'l-Arabi ve'l-İslâmi Fi'l-Hadarati'l-Avrubiyye li Merkezi Tebadüli'l-Kıyemi's-

Sekâfiyye beyne Mısra ve el-ONESCO.

Cahız, Kitabü'l-Buhala.